
ЧАСТІ ПИТАННЯ ЩОДО ЕКОНОМІЧНИХ, СОЦІАЛЬНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ПРАВ

ВИКЛАД ФАКТІВ № 33

**ХАРКІВ
ХАРКІВСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ГРУПА
2020**

Ця публікація здійснена
за фінансової підтримки Європейського Союзу.
За зміст публікації відповідає лише
Харківська правозахисна група, і його ні за яких обставин
не можна вважати таким, що відбиває позицію Європейського Союзу

This document has been produced
with the financial assistance of the European Union.
The contents of this document are the sole responsibility of
Kharkiv Human Rights Protection Group and can under no circumstances
be regarded as reflecting the position of the European Union

Часті питання щодо економічних, соціальних та культурних прав.
Виклад фактів № 33 / ГО «Харківська правозахисна група». — Харків,
2020. — 64 с.

Серія «Виклад фактів у галузі прав людини» видається Центром прав людини при Відділенні Організації Об'єднаних Націй у Женеві. Вона освітлює питання прав людини, які вивчаються або викликають особливий інтерес.

Публікації цієї серії розповсюджуються безкоштовно в усьому світі. Вони можуть перекладатися на інші мови, окрім офіційних мов Організації Об'єднаних Націй, за умови, що їх зміст не змінюється, що організація, яка передруковує їх, інформує про це Центр людини в Женеві і що цей Центр зазначається як джерело інформації.

ПРИМІТКА

Терміни, що вживаються позначення і виклад матеріалу в цьому виданні не означають вирази з боку Секретаріату Організації Об'єднаних Націй якого б то не було думки щодо правового статусу будь-якої країни, території, міста або району, або їх влади, або щодо делімітації їх кордонів.

* * *

Матеріал, що міститься в цій публікації, можна безперешкодно цитувати або передруковувати за умови посилання на джерело та направлення копії видання, що містить відтворений матеріал, в Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини за адресою: Palais des Nations, 8-14 avenue de la Paix, CH-1211 Geneva 10, Switzerland.

ЗМІСТ

Вступ	6
1. Що таке економічні, соціальні та культурні права?.....	7
2. Чому важливо захищати економічні, соціальні та культурні права?	10
3. Чи є економічні, соціальні та культурні права новими правами? ...	12
4. Чи є економічні, соціальні та культурні права індивідуальними правами?	14
5. Чи дійсно економічні, соціальні та культурні права фундаментально відрізняються від громадянських та політичних прав?	15
6. Які зобов'язання держав щодо економічних, соціальних та культурних прав?	18
7. Що означає «поступове здійснення» економічних, соціальних та культурних прав?	20
8. Якого роду зобов'язання щодо економічних, соціальних та культурних прав мають здійснюватися негайно?	22
9. Які приклади порушень економічних, соціальних та культурних прав?	25
10. Чи має гендерний чинник значення для економічних, соціальних та культурних прав?	26
11. Чи дійсно економічні, соціальні та культурні права зобов'язують уряди безплатно постачати товарами та надавати послуги?	28
12. Чи дійсно економічні, соціальні та культурні права роблять людей залежними від соціального забезпечення?.....	30
13. Чи дійсно економічні, соціальні та культурні права природно впливають з демократії або економічного зростання?	31

14. Чи означають економічні, соціальні та культурні права заборону надання основних товарів та послуг приватним чином?.....	33
15. Чи є досягнення цілей розвитку, сформульованих у Декларації тисячоліття, тим же, що і здійснення економічних, соціальних та культурних прав?	35
16. Чи діють економічні, соціальні та культурні права під час надзвичайних ситуацій, лиха і збройних конфліктів?.....	37
17. Яким суб'єктам належить грати роль у заохоченні та захисті економічних, соціальних та культурних прав на національному рівні?.....	40
18. Чи є економічні, соціальні та культурні права правами, які можуть бути захищені в судовому порядку?	44
19. Яким чином можна проводити моніторинг поступового здійснення економічних, соціальних та культурних прав?	47
20. Які механізми моніторингу існують на міжнародному рівні?	50
Додаток	54

ВСТУП

За останні 15 років зріс інтерес до заохочення й захисту економічних, соціальних та культурних прав. Неурядові організації (НУО), академічні кола, уряди й судові органи приділяють усе більше уваги захисту цих прав у своїх програмах, політиці й прецедентному праві, а також наголошують на необхідності їх дотримання як ключового моменту в забезпеченні більш повного користування всіма правами людини в цілому. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права дозволяє сподіватися на ренесанс у справі захисту цих прав як на національному, так і на міжнародному рівні. Це дуже актуально, особливо з огляду на те, що в заможних і бідних країнах однаково триває і навіть посилюється заперечення економічних, соціальних та культурних прав.

На жаль, відносне ігнорування цих прав у правозахисному порядку денному породило безліч непорозумінь і хибних уявлень, і хоча перестали існувати багато з причин цього ігнорування — напруженість періоду «холодної війни», неувага академічних кіл, відсутність ясності щодо суті, недостатня прихильність з боку громадянського суспільства, — як і раніше зберігаються багато з невірних тлумачень. Тому в цьому Викладі фактів ставиться завдання розвіяти міфи навколо економічних, соціальних та культурних прав і дати відповіді на деякі з питань, які найчастіше задають практикам. Допускаючи деяку вихідну поінформованість у галузі прав людини, воно разом з тим має бути корисним і для більш широкого загалу.

Однак публікація окремого викладу фактів, що стосується економічних, соціальних та культурних прав, не повинна створювати враження, ніби ці права є якоюсь окремою категорією, яку можна розглядати ізольовано. Навпаки, зміцнення захисту економічних, соціальних та культурних прав є невід'ємною частиною зміцнення захисту всіх прав, визнаних у Загальній декларації прав людини. У міру нашого просування до правозахисного порядку денного, у якому громадянські, культурні, економічні, політичні та соціальні права дійсно вважаються універсальними, неподільними, взаємозалежними та взаємопов'язаними, викриття міфів, які оточують саме економічні, соціальні та культурні права, має надзвичайно важливе значення для розвінчання неспроможних концепцій категоризації прав.

1. ЩО ТАКЕ ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА?

Економічні, соціальні та культурні права — це права людини, що мають стосунок до робочого місця, соціального забезпечення, сімейного життя, участі в культурному житті, а також доступу до житла, харчування, води, охорони здоров'я та освіти.

Хоча формулювання економічних, соціальних та культурних прав може відрізнятися від країни до країни або від одного правового документа до іншого, їх основний перелік є таким:

- **права трудящих**, включаючи свободу від примусової праці, право вільно приймати рішення щодо надання згоди на працю або її вибору, права на справедливу заробітну плату й рівну винагороду за працю рівної цінності, на дозвілля й розумне обмеження робочого часу, на умови роботи, що відповідають вимогам безпеки та гігієни, на вступ до профспілок і їх створення та на страйк;
- **право на соціальне забезпечення й соціальний захист**, включаючи право не отримувати свавільну або необґрунтовану відмову в охопленні соціальним забезпеченням, а також право на рівне користування адекватним захистом у разі безробіття, хвороби, похилого віку або при іншій відсутності в особи коштів для існування за незалежних від неї обставин;
- **надання охорони та допомоги сім'ї**, включаючи права на укладення шлюбу за вільною згодою, на охорону материнства й батьківства та на захист дітей від економічної та соціальної експлуатації;
- **право на достатній життєвий рівень**, включаючи права на харчування та свободу від голоду, на достатнє житло, на воду й на одяг;
- **право на здоров'я**, включаючи право на доступ до медичних установ, товарів медичного призначення та медичних послуг, на гігієну праці та навколишнього середовища та захист від епідемічних захворювань, а також права, що стосуються сексуального та репродуктивного здоров'я;
- **право на освіту**, включаючи права на безплатну й обов'язкову початкову освіту та на доступну на основі здібностей кожного середню та вищу освіту з урахуванням поступового введення безкоштовної освіти; а також на свободу батьків вибирати школи для своїх дітей;

- **культурні права**, включаючи право на участь у культурному житті й пайову участь у користуванні результатами наукових досягнень, а також на охорону моральних та матеріальних інтересів авторів, що виникають у зв'язку з їх науковими, літературними чи художніми працями.

Ці права є правами людини. Як і інші права людини, вони містять у собі двоєдині свободи: *свободу від держави й свободу при посередництві держави*. Наприклад, право на достатнє житло охоплює право бути вільним від примусових виселень, здійснюваних державними агентами (свобода від держави), а також право в деяких ситуаціях отримувати допомогу для доступу до достатнього житла (свобода при посередництві держави).

Вони отримують все більш чітке визначення в національних, регіональних і глобальних правових системах, в законах і розпорядженнях, у національних конституціях і в міжнародних договорах. Їх визнання в якості прав людини покладає на держави юридичні зобов'язання щодо забезпечення кожному в країні можливості користуватися цими правами й з надання засобів правового захисту в разі їх порушення. Як і щодо інших прав людини, визнання економічних, соціальних та культурних прав поряд з принципом недискримінації загострює увагу на найбільш відчужуваних, дискримінованих та маргіналізованих групах у суспільстві.

ВСТАВКА 1:
Основні міжнародні договори,
які містять посилання на економічні, соціальні та культурні права

Загальна декларація прав людини (1948 рік)

Договори в галузі прав людини Організації Об'єднаних Націй

- Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 рік)
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 рік)
- Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 рік)
- Конвенція про права дитини (1989 рік)
- Міжнародна конвенція про захист прав усіх робітників-мігрантів та членів їхніх сімей (1990 рік)
- Конвенція про права інвалідів (2006 рік)

Регіональні договори

- Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950 рік)
- Перший протокол до неї (1952 рік)
- Європейська соціальна хартія (1961 рік)

- Європейська соціальна хартія (переглянута) (1996 рік)
- Американська конвенція про права людини (1969 рік)
- Додатковий протокол до Американської конвенції про права людини, що стосується економічних, соціальних та культурних прав (Сан-Сальвадорський протокол) (1988 рік)
- Африканська хартія прав людини та народів (1981 рік)
- Африканська хартія прав і основ добробуту дитини (1990 рік)
- Протокол до Африканської хартії прав людини та народів, що стосується прав жінок в Африці (2003 рік)

2. ЧОМУ ВАЖЛИВО ЗАХИЩАТИ ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА?

Відсутність захисту економічних, соціальних та культурних прав може мати дуже серйозні наслідки. Наприклад:

- Заперечення економічних, соціальних та культурних прав може мати руйнівні наслідки. Насильницьке переміщення або виселення може призводити до бездомності, втрати засобів до існування й знищення соціальних мереж, а також мати руйнівні психологічні наслідки. Недоїдання створює очевидний вплив на здоров'я, особливо в разі дітей молодше п'яти років; воно згубно впливає на всі їхні життєві органи, включаючи їх мозок, що розвивається, печінку й серце, а також їх імунну систему.
- Відмова в здійсненні економічних, соціальних та культурних прав може зачіпати величезну кількість людей. Наприклад, діарейне зневоднення організму, що викликається відсутністю безпечної питної води, щорічно забирає життя майже двох мільйонів дітей і за останні десять років призвело до загибелі більшої кількості дітей, ніж усі людські втрати в збройних конфліктах після закінчення Другої світової війни.¹
- Грубі порушення економічних, соціальних та культурних прав входять у число корінних причин конфліктів, а відсутність боротьби із систематичною дискримінацією і нерівністю в користуванні цими правами може підривати процес відновлення після конфлікту. Наприклад, будь-які такі дії, як дискримінація в доступі до працевлаштування, використання освіти як пропагандистський інструмент, насильницьке виселення громад з їхніх помешкань, блокування надходження продовольчої допомоги політичним опонентам та отруєння водних джерел, є нехтуванням економічними, соціальними та культурними правами, що підживлює конфлікти в минулому.
- Недотримання економічних, соціальних та культурних прав може призводити до порушень інших прав людини. Наприклад, часто особам, які не вміють читати й писати, важче знайти роботу, брати участь у політичній діяльності або здійснювати своє право на вільне вираження думок. Відсутність захисту права жінки на достатнє житло (зокрема, відсутність гарантій володіння нерухомістю) може підви-

¹ United Nations Children's Fund, *Sanitation for All* (January 2000).

щувати її вразливість у плані насильства в сім'ї, оскільки не виключено, що їй доведеться вибирати, чи зберігати принизливі шлюбні відносини, чи опинитися без даху над головою.

Не можна переоцінити важливість економічних, соціальних та культурних прав. Злидні й відторгнення лежать в основі багатьох загроз для безпеки, з якими ми продовжуємо стикатися як усередині країн, так і в транскордонному контексті та які в силу цього можуть ставити під удар заохочення й захист усіх прав людини. Навіть у країнах з найбільш процвітаючою економікою продовжують існувати злидні й кричуща нерівність, а багато осіб і групи осіб живуть в умовах, рівнозначних відмові в користуванні економічними, соціальними, громадянськими, політичними та культурними правами людини. Соціальна та економічна нерівність негативно впливає на доступ до участі в суспільному житті та до правосуддя. Глобалізація забезпечила більш високі темпи економічного зростання, але занадто багато з її благ розподіляються всередині товариств і між різними товариствами нерівним чином. Для вирішення таких фундаментальних проблем у галузі безпеки людини необхідні як внутрішні заходи, так і міжнародне співробітництво.

Луїза Арбур, Верховний комісар Організації Об'єднаних Націй з прав людини (Женева, 14 січня 2005 року)

Незважаючи на ці факти, захисту економічних, соціальних та культурних прав не завжди приділяється достатньо пріоритетної уваги, у зв'язку з чим представник Комітету з економічних, соціальних та культурних прав у своєму виступі на Всесвітній конференції з прав людини у Відні (A/CONF.157/PC/62/Add.5, додаток I, пункти 6–7) зазначив таке:

Відмова в праві голосу або в праві на свободу слова лише за ознакою раси чи статі на повний голос і зовсім справедливо засуджується міжнародним співтовариством. Проте глибоке вкорінені прояви дискримінації стосовно жінок, людей похилого віку, інвалідів та інших груп населення в плані здійснення ними своїх економічних, соціальних та культурних прав занадто часто розглядаються лише як гідна жалю реальність. Так, наприклад, багато правозахисників практично не реагують на той факт, що в багатьох країнах жінки «в цілому отримують [за той, що лежить на них непропорційно важкий тягар роботи] менше продуктів харчування, менше послуг охорони здоров'я, менше освіти, менше професійної підготовки, менше вільного часу, менше доходу, менше прав і менше захисту». Статистичні показники масштабів позбавлення або порушення економічних, соціальних та культурних прав наводяться настільки часто, що вони багато в чому втратили свій вплив. Масштаби, серйозність і систематичність такого позбавлення породжують почуття апатії й безсилля, вони притупляють почуття жалю.

3. ЧИ Є ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА НОВИМИ ПРАВАМИ?

Ні. У національних законах та міжнародних договорах ще до прийняття Загальної декларації прав людини в 1948 році вже були кодифіковані багато з тих прав людини, які в даний час називаються економічними, соціальними та культурними правами.

ВСТАВКА 2:

Перші приклади міжнародного визнання економічних та соціальних прав

Ініціаторами міжнародного визнання економічних та соціальних прав стали Міжнародна організація праці (МОП) та Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). МОП визнала цілий ряд прав трудящих у своїй Філадельфійській декларації (1944 рік), підтвердивши, що «всі люди ... мають право здійснювати свій матеріальний добробут і свій духовний розвиток в умовах свободи й гідності, економічної стабільності та рівних можливостей». Точно так же незабаром після закінчення Другої світової війни в Статуті ВООЗ (1946 рік) проголошувалося, що «мати найвищий рівень здоров'я є одним з основних прав кожної людини».

Такі країни, як Коста-Ріка визнали право на освіту ще в 40-х роках XIX століття, а з проведенням у деяких європейських країнах реформ у галузі соціального забезпечення в кінці XIX століття був забезпечений захист деяких економічних, соціальних та культурних прав, зокрема права на працю. Одними з перших конституцій, у яких гарантувалися економічні, соціальні та культурні права в якості прав людини, — включаючи трудові права, право на здоров'я і право на соціальне забезпечення — стали прийняті на початку XX століття конституції деяких латиноамериканських країн, зокрема Конституція Мексики 1917 року.

У 30-х роках XX століття в Сполучених Штатах Америки та інших країнах були вжиті заходи, що забезпечують більш дієвий захист прав трудящих, і була визнаний обов'язок держави гарантувати доступ до основних соціальних послуг, включаючи соціальне забезпечення, охорону здоров'я та забезпечення житлом. У 1941 році президент Сполучених Штатів Франклін Д. Рузвельт згадав про «чотири основні свободи», які мають гарантуватися всім людям всюди у світі: свобода слова й вираження думок, свобода віросповідання, свобода від нужденності та свобода від страху.

Ці слова стали одним з важливих джерел, що надихнули на створення Загальної декларації прав людини 1948 року й що знайшло своє відображення у другому пункті її преамбули: «створення такого світу, у якому люди будуть мати свободу слова й переконань і будуть вільні від страху й нужди, проголошено як високе прагнення людей».

Чотири свободи президента Рузвельта

У майбутньому, яке ми прагнемо зробити безпечним, ми сподіваємося створити світ, заснований на чотирьох основних людських свободах.

Перша — це свобода слова та висловлювань — усюди у світі.

Друга — це свобода кожної людини поклонятися Богу тим способом, який він сам обирає, — всюди у світі.

Третя — це свобода від нужди, що в перекладі на зрозумілу всім мову означає економічні домовленості, які забезпечать населенню всіх держав здорове мирне життя, — усюди у світі.

Четверта — це свобода від страху, що в перекладі на зрозумілу всім мову означає таке ґрунтовне скорочення озброєнь у всьому світі, щоб жодна держава не була здатна здійснити акт фізичної агресії проти кого-небудь зі своїх сусідів, — усюди у світі Це — не бачення далекого майбутнього.

Це — основа того світу, якого можна досягти в наш час і протягом життя нашого покоління.

Щорічне послання Конгресу (6 січня 1941 року)

Загальна декларація прав людини включає всеохоплюючий діапазон громадянських, культурних, економічних, політичних та соціальних прав, охоплених в одному міжнародному договорі з прав людини, не проводячи між ними ніяких відмінностей. Ймовірно, це було перше всеохоплююче визнання економічних, соціальних та культурних прав. У 1966 році держави взяли Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, у якому на держави-учасниці поклали обов'язок що має обов'язкову юридичну силу, заохочувати й захищати економічні, соціальні та культурні права. Багато інших договорів у галузі прав людини комплексним чином закріплюють усе громадянські, культурні, економічні, політичні та соціальні права.

У 1993 році Всесвітня конференція з прав людини у Відні підтвердила, що «всі права людини універсальні, неподільні, взаємозалежні та взаємопов'язані» і що «міжнародне співтовариство повинно ставитися до прав людини глобально, на справедливій і рівній основі, з однаковим підходом та увагою». З тих пір було досягнуто значного прогресу в роз'ясненні правового змісту міжнародно визнаних економічних, соціальних та культурних прав, а також у розробці механізмів і методологій для їх здійснення.

4. ЧИ Є ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА ІНДИВІДУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ?

Так. Економічні, соціальні та культурні права, як і інші права людини, є правами, що належать кожній людині від народження. Дитина, яку виключили з початкової школи через невнесення плати за освіту, жінка, яка отримує меншу, ніж її колега-чоловік, винагороду за однакову працю, людина в інвалідному візку, не здатна потрапити в театр через відсутність пандуса, вагітна жінка, яку не приймають у лікарню через її нездатність оплатити пологи, художник, чия праця публічно змінена, спотворена або перекручена, людина, якій відмовляють у екстреній медичній допомозі через її статус мігранта, жінка, яку примусово виселяють з її будинку, чоловік, який помирає з голоду при невикористаних запасах продовольства, — усе це є прикладами того, як людям відмовляють у їх економічних, соціальних та культурних правах.

Проте економічні, соціальні та культурні права іноді невірно тлумачаться як права, що є лише колективними за своєю природою. Хоча ці права можуть зачіпати багатьох людей і можуть мати колективне вимір, вони також є індивідуальними правами. Наприклад, примусові виселення часто стосуються цілих громад, і все ж від позбавлення права на достатнє житло страждають індивіди. Плутанина у визначенні чи індивідуального, чи то колективного характеру прав частково виникає в результаті того, що для відновлення економічних, соціальних та культурних прав часто потрібні колективні громадські зусилля, які здійснюються шляхом надання ресурсів і розробки заснованої на правах політики. Для того, щоб дітям не відмовляли в початковій освіті з причин їх нездатності платити за шкільну освіту, держава мусила б створити систему, що забезпечує безкоштовну початкову освіту для всіх дітей. Однак і в цьому разі заходи такого характеру не заважають окремим дітям індивідуально вимагати здійснення свого права на освіту.

Є деякі важливі винятки, при яких економічні, соціальні та культурні права не мають індивідуальної природи. Важливо відзначити, що деякі права, зокрема права профспілок створювати національні федерації й вільно функціонувати, по суті є колективними.

5. ЧИ ДІЙСНО ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА ФУНДАМЕНТАЛЬНО ВІДРІЗНЯЮТЬСЯ ВІД ГРОМАДЯНСЬКИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ?

Ні. У минулому існувала тенденція характеризувати економічні, соціальні та культурні права так, як ніби вони відрізняються від громадянських та політичних прав. Однак ця категоризація не тільки штучна, але й із самого початку приречена на провал. Тоді чому ж ми часто говоримо про «громадянські та політичні права» і «економічні, соціальні та культурні права» як про окремі категорії прав? Така категоризація, затіняюча загальні для всіх прав елементи, виникла внаслідок ряду причин.

По-перше, спочатку поділ проводилося із історичних причин. Хоча Загальна декларація прав людини не проводить жодної різниці між правами, воно виникло в контексті загострення напруженості в період «холодної війни» між Сходом і Заходом. Західні країни з ринковою економікою прагнули робити більший наголос на громадянські та політичні права, тоді як країни східного блоку підкреслювали важливість економічних, соціальних та культурних прав. Це призвело до переговорів і прийняття двох окремих Пактів: одного — про громадянські та політичні права, а іншого — про економічні, соціальні та культурні права. Однак з тих пір про цей суворий поділ було забуто, і відбулося повернення до оригінальної архітектури Загальної декларації. В останнє десятиліття договори з прав людини, зокрема Конвенція про права дитини й Конвенція про права інвалідів, включили в себе всі права.

По-друге, економічні, соціальні та культурні права завжди розглядалися як права, для здійснення яких були необхідні великі капіталовкладення, тоді як громадянські та політичні права, як стверджується, вимагають від держави утримуватися від втручання в індивідуальні свободи. Само собою зрозуміло, що багато економічних, соціальних та культурних права іноді вимагають великих інвестицій — як фінансового, так і людського капіталу, — з тим щоб можна було забезпечити користування ними в повному обсязі. Однак економічні, соціальні та культурні права також вимагають від держави утримуватися від втручання в індивідуальні свободи, такі як профспілкові свободи або право шукати роботу за своїм вибором. Повна реалізація громадянських та політичних прав, хоча вони й охоплюють індивідуальні свобо-

ди, точно так же вимагають капіталовкладень. Наприклад, для здійснення громадянських та політичних прав необхідні такі об'єкти інфраструктури, як функціональна судова система, в'язниці, у яких дотримуються мінімальні вимоги щодо житлових умов ув'язнених, правова допомога, вільні й справедливі вибори й т.п.

По-третє, іноді стверджують, що економічні, соціальні та культурні права є більш розпливчастими й неясними в порівнянні з громадянськими та політичними правами. Хоча в договорах з прав людини не всі економічні, соціальні та культурні права мають однаково чіткі визначення, це саме можна сказати й про громадянські та політичні права. Розглянемо приклади:

Економічні, соціальні та культурні права	Громадянські та політичні права
Право на участь у культурному житті	Право на участь у веденні державних справ
Право на свободу від голоду	Право не піддаватися катуванням чи жорстоким, нелюдям або принижуючим гідність видам поведіння та покарання

Нарешті, у дійсності користування всіма правами людини взаємопов'язане. Наприклад, для осіб, які не вміють читати й писати, часто важче знайти роботу, брати участь у політичній діяльності або здійснювати їх право на свободу вираження поглядів. Аналогічним чином, імовірність виникнення масового голоду набагато нижче, коли люди можуть здійснювати свої політичні права, зокрема право голосу. Отже, при найближчому розгляді виявляється, що практично безглуздо розділяти права на такі категорії, як «громадянські та політичні права» і «економічні, соціальні та культурні права». Тому все частіше зустрічаються посилання на громадянські, культурні, економічні, політичні та соціальні права.

ВСТАВКА 3:

Приклад роз'яснення економічних, соціальних та культурних прав

У ряді своїх зауважень загального порядку Комітет з економічних, соціальних та культурних прав сформулював зміст кожного з економічних, соціальних та культурних прав. Наприклад, у своєму Зауваженні загального порядку № 13 (1999 рік) Комітет, розмірковуючи про роботу Спеціального доповідача з питання про право на освіту, виклав основні характеристики права на освіту:

Освіті в усіх її формах і на всіх рівнях мають бути притаманні такі взаємопов'язані й основні характеристики:

- a) наявність — має бути достатня кількість діючих навчальних закладів та програм;

b) *доступність* — навчальні заклади й програми мають бути доступними для кожної людини.

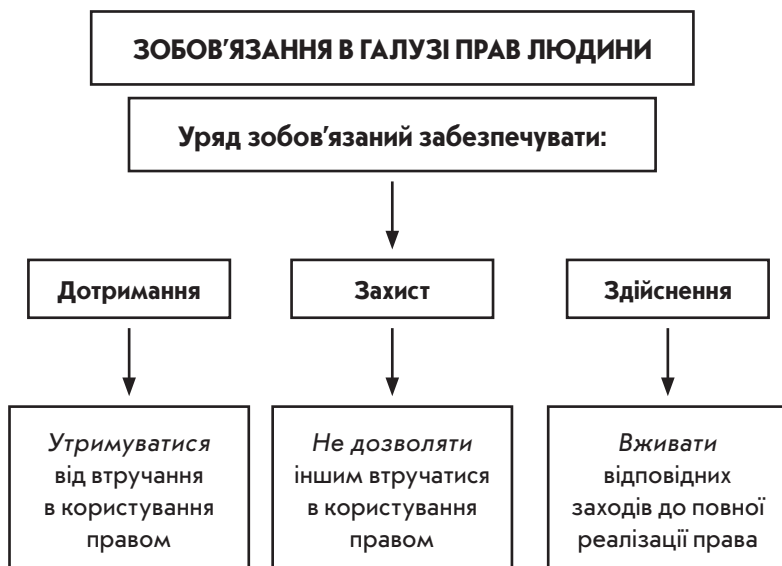
Доступність характеризується трьома взаємопов'язаними рисами:

- *недискримінація*: освіта має бути доступною для всіх, особливо для найбільш уразливих груп, де-юре й де-факто, без будь-якої дискримінації;
 - *фізична доступність*: необхідно забезпечити безпечну фізичну досяжність освіти або за допомогою відвідування навчального закладу, що знаходиться на розумній географічній відстані (наприклад, сусідньої школи), або шляхом отримання доступу до сучасної технології (наприклад, до однієї з програм заочного навчання);
 - *економічна доступність*: освіта має бути доступною для всіх. Якщо початкова освіта має бути «безкоштовною для всіх», то державам-учасницям слід поступово проводити в життя принцип безкоштовної середньої і вищої освіти;
- c) *прийнятність* — форма й зміст освіти, включаючи програми та методи навчання, мають бути прийнятними (наприклад, адекватними, які враховують культурні особливості, та якісними) для учнів, а у відповідних випадках — для батьків;
- d) *адаптованість* — освіта має бути гнучкою, здатною адаптуватися до потреб мінливих товариств та громад і відповідати потребам учнів у межах їх різних соціально-культурних норм.

При розгляді питання про належне застосування цих «взаємопов'язаних і основоположних характеристик» першочергова увага має приділятися забезпеченню якнайкращих інтересів учнів.

6. ЯКІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВ СТОСОВНО ЕКОНОМІЧНИХ, СОЦІАЛЬНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ПРАВ?

Зобов'язання держав щодо економічних, соціальних та культурних прав по-різному відображені в різних договорах. Наприклад, у Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права від держав вимагається в максимальних межах наявних ресурсів «вжити заходів» до того, щоб забезпечити поступово повне здійснення економічних, соціальних та культурних прав. Пакт також зобов'язує держави гарантувати, що економічні, соціальні та культурні права будуть здійснюватися без якої б то не було дискримінації, і забезпечать рівне для чоловіків і жінок право користування цими правами. В інших договорах або конституціях зобов'язання сформульовані інакше, і навіть передбачається обов'язок держав вжити конкретних заходів, зокрема прийняти законодавство або заохочувати ці права в державній політиці. Для роз'яснення змісту зобов'язань держав ці зобов'язання іноді розбиваються на три рубрики: **дотримання, захист і здійснення** економічних, соціальних та культурних прав.

ВСТАВКА 4:

Приклади зобов'язань, які полягають у дотриманні, захисті та здійсненні:

Право на працю

Дотримання: держава не повинна використовувати примусову працю або відмовляти політичним опонентам у можливостях працювати.

Захист: держава повинна забезпечувати, щоб роботодавці як у державно-му, так і в приватному секторах, виплачували мінімальну заробітну плату.

Здійснення: держава повинна заохочувати користування правом на працю, наприклад, шляхом здійснення освітніх та інформаційних програм для ознайомлення громадськості з цим правом.

Право на воду

Дотримання: держава не повинна відключати кого-небудь від водопостачання без дотримання належної процедури.

Захист: у випадках, коли послуги водопостачання надаються або контролюються приватним сектором, держава повинна забезпечувати адекватне цінове регулювання, з тим щоб водні тарифи, при наявності таких, не перевищували рівня платоспроможності.

Здійснення: держави мають вживати заходів для забезпечення того, щоб усі особи поступово підключалися до систем постачання безпечною питною водою.

Право на здоров'я

Дотримання: держава не повинна відмовляти в доступі до медичних установ на недискримінаційній основі.

Захист: держава повинна контролювати якість медикаментів, що надходять на ринок у країні від державних або приватних постачальників.

Здійснення: держава повинна полегшувати користування правом на здоров'я, наприклад, за допомогою організації загальної вакцинації дітей.

Право на освіту

Дотримання: держава повинна поважати право батьків вільно вибирати школи для своїх дітей.

Захист: держава повинна забезпечувати, щоб треті сторони, включаючи батьків, не заважали дівчаткам відвідувати школу.

Здійснення: держави мають вживати позитивних заходів для забезпечення того, щоб освіта відповідала культурним особливостям меншин та корінних народів і була для всіх якісною.

7. ЩО ОЗНАЧАЄ «ПОСТУПОВЕ ЗДІЙСНЕННЯ» ЕКОНОМІЧНИХ, СОЦІАЛЬНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ПРАВ?

Поняття «поступового здійснення» використовується для опису головного аспекту зобов'язань держав у зв'язку з економічними, соціальними та культурними правами, що випливають з міжнародних договорів у галузі прав людини. За самою своєю суттю це — зобов'язання вжити в максимальних межах наявних ресурсів відповідних заходів для того, щоб забезпечити повне здійснення економічних, соціальних та культурних прав (див. вставку 5). Посилання на «наявні ресурси» відображає визнання того, що здійсненню цих прав може заважати брак ресурсів і що воно може бути досягнуто тільки після певного періоду часу. Так само це означає, що дотримання державою свого зобов'язання вживати відповідних заходів оцінюється з урахуванням наявності в неї фінансових чи інших ресурсів. Багато національних конституцій також допускають поступове здійснення деяких економічних, соціальних та культурних прав.

ВСТАВКА 5:

Положення про «поступове здійснення» у договорах з прав людини Організації Об'єднаних Націй

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (стаття 2 (1))

Кожен, хто бере участь у цьому Пакті, зобов'язується в індивідуальному порядку і в порядку міжнародної допомоги та співробітництва, зокрема в економічній та технічній галузях, вжити в максимальних межах наявних ресурсів заходів для того, щоб забезпечити поступово повне здійснення визнаних у цьому Пакті прав усіма належними способами, включаючи, зокрема, вжиття законодавчих заходів.

Конвенція про права дитини (стаття 4)

Держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних та інших заходів для здійснення прав, визнаних у цій Конвенції. Щодо економічних, соціальних та культурних прав держави-учасниці вживають таких заходів у максимальних рамках наявних у них ресурсів і в разі необхідності в рамках міжнародного співробітництва.

Конвенція про права інвалідів (стаття 4 (2))

Що стосується економічних, соціальних та культурних прав, то кожна держава-учасниця зобов'язана вживати, максимально залучаючи наявні в неї

ресурси, а в разі необхідності, вдаючись до міжнародної співпраці, заходи до поступового досягнення повної реалізації цих прав без шкоди для тих сформульованих у цій Конвенції зобов'язань, які є безпосередньо застосовними відповідно до міжнародного права.

Іноді поняття поступового здійснення невірно тлумачиться, як нібито держави не зобов'язані захищати економічні, соціальні та культурні права, поки не накопичать достатні ресурси. Однак договори, навпаки, накладають безпосередні зобов'язання вживати відповідних заходів до повного здійснення економічних, соціальних та культурних прав. Брак ресурсів не може виправдовувати бездіяльність або невизначену відстрочку заходів для здійснення цих прав. Держави мають демонструвати, що вони докладають усіх зусиль для вдосконалення користування економічними, соціальними та культурними правами навіть у тих випадках, коли ресурси є мізерними. Наприклад, незалежно від наявних у неї ресурсів, держава повинна в пріоритетному порядку прагнути забезпечити кожному доступ, щонайменше, до мінімальних рівнів прав і цільових програм щодо захисту малозабезпечених, маргіналізованих і знедолених.

ВСТАВКА 6:

Поступове здійснення забезпеченого правовою санкцією права на житло

Прикладами зусиль до поступового здійснення права на достатнє житло є закони, прийняті в Шотландії (органом місцевого самоврядування) і у Франції (національним урядом).

У 2003 році шотландський парламент прийняв епохальний Закон (Шотландії) про бездомність (і т. п.) 2003 року, який кардинально змінює шотландське законодавство в частині, що стосується бездомності, передбачаючи поступове введення в дію такого права на житло, яке в повній мірі може бути захищене в судовому порядку. Хоча спочатку він застосовується тільки до осіб, які мають «пріоритетні потреби», Закон передбачає забезпечення того, щоб упродовж десяти років з 2003 по 2012 рік ці групи осіб охоплювали всіх бездомних. У 2012 році кожна ненавмисно бездомна особа в Шотландії матиме право на постійний притулок, що підлягає захисту законом.

Починаючи з 2003 року цей шотландський закон став зразком для інших держав. У Франції обговорюється аналогічне законодавство. Французький закон також створить право на житло (*droit opposable au logement*), що підлягає захисту законом, яке буде поступово здійснюватися. При його набранні чинності в обов'язковому юридичному порядку в 2008 році французький закон буде застосовуватися тільки до бездомних та осіб, які живуть в умовах убогості. До 2012 року ця категорія буде включати будь-яких осіб, які мають право на соціальне житло.

8. ЯКОГО РОДУ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ СТОСОВНО ЕКОНОМІЧНИХ, СОЦІАЛЬНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ПРАВ МАЮТЬ ЗДІЙСНЮВАТИСЯ НЕГАЙНО?

Незважаючи на те, що держави можуть здійснювати економічні, соціальні та культурні права поступово, вони мають також вживати негайних заходів, незважаючи на наявні у них ресурси, у п'яти сферах:

1. Ліквідація дискримінації. Держави мають негайно заборонити дискримінацію в таких сферах, як охорона здоров'я та освіта, і на робочому місці. Дискримінація за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, майнового стану, народження, інвалідності або за іншою ознакою має бути заборонена.

2. Економічні, соціальні та культурні права, які не підлягають поступовому здійсненню. Деякі економічні, соціальні та культурні права для їх здійснення не потребують значних ресурсів. Наприклад, зобов'язання забезпечувати право на створення профспілок та вступ у них і на страйк та зобов'язання захищати дітей і молодих осіб від економічної та соціальної експлуатації не обумовлюють необхідності наявності значних ресурсів і мають бути дотримані негайно. Інші ж вимагають наявності ресурсів, але сформульовані таким чином, що не підлягають поступовому здійсненню. Наприклад, держави — учасники Міжнародного пакту строго обмежуються в часі, бо вони зобов'язані протягом двох років виробити й прийняти докладний план заходів для гарантованого надання безкоштовної та обов'язкової початкової освіти для всіх.

ВСТАВКА 7:

Приклади прав, що підлягають негайному захисту, відповідно до Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (частина III)

- право створювати професійні спілки й вступати до них і право на страйк (стаття 8);
- зобов'язання захищати дітей і підлітків від економічної та соціальної експлуатації (стаття 10 (3));
- рівна винагорода за працю рівної цінності без будь-якої різниці (стаття 7 а) і));

- надання безкоштовної та обов'язкової початкової освіти для всіх (стаття 13 (2) а));
- зобов'язання поважати свободу батьків обирати для своїх дітей не тільки засновані державною владою школи, а й інші школи, що відповідають мінімуму вимог для освіти (стаття 13 (3));
- зобов'язання захищати свободу окремих осіб і установ створювати навчальні заклади, що відповідають мінімальним вимогам, і керувати ними (стаття 13 (4));
- зобов'язання поважати свободу, безумовно необхідну для наукових досліджень та творчої діяльності (стаття 15 (3)).

3. Зобов'язання «вживати заходів». Як згадувалося вище, навіть у межах зобов'язання поступового здійснення держави мають робити постійні зусилля для вдосконалення користування економічними, соціальними та культурними правами. Це означає, що, хоча їх повне здійснення може досягатися поступово, заходи до досягнення цієї мети мають вживатися в розумно короткий термін. Такі заходи мають бути продуманими, конкретними і якомога більше цілеспрямованими й передбачати використання всіх відповідних засобів, включаючи, серед іншого, вжиття законодавчих заходів.

Нижче наводяться приклади заходів, які держави мають приймати до поступового здійснення:

- оцінка стану користування економічними, соціальними та культурними правами, включаючи забезпечення адекватних механізмів для збору й оцінки відповідних і відповідним чином дезагрегованих даних;
- формулювання стратегій і планів, введення показників і обумовлених термінами цільових завдань, які мають бути реалістичними, досяжними й призначеними для оцінки прогресу в галузі здійснення цих прав;
- прийняття необхідних законів і політики, а також надання адекватних засобів для втілення в життя планів та стратегій;
- регулярний моніторинг і оцінка прогресу, досягнутого в здійсненні планів та стратегій;
- створення механізмів оскарження, з тим щоб особи могли представляти скарги, якщо держава не виконує свої обов'язки.

4. Нерегресивні заходи. Держави не повинні допускати погіршення існуючого захисту економічних, соціальних та культурних прав, якщо тільки не існують вагомі обґрунтування для регресивних заходів. Наприклад, введення в школах плати за середню освіту, яка раніше було безкоштовною, представляло б собою навмисну регресивну міру. Для обґрунтування цього заходу державі було б необхідно продемонструвати, що вона вжила цей

захід лише після ретельного розгляду всіх інших варіантів, оцінки впливу та повного використання в максимальних межах наявних ресурсів.

5. Мінімальні основні зобов'язання. Відповідно до Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права існують зобов'язання, які вважаються такими, що негайно набирають чинності з тим, щоб забезпечити *мінімальні базові рівні здійснення кожного з прав*. Вони називаються *мінімальними основними зобов'язаннями*. Якщо держава не дотримується їх через відсутність у неї ресурсів, вона має продемонструвати, що доклала всіх зусиль для використання всіх наявних ресурсів з метою дотримання в пріоритетному порядку цих основних зобов'язань. Навіть якщо держава має у своєму розпорядженні явно недостатні ресурси, уряд все ж має впроваджувати недорогі й цільові програми для надання допомоги найбільш нужденним з тим, щоб його обмежені ресурси використовувалися ефективною і дієвим чином.

ВСТАВКА 8:

Приклади мінімальних основних зобов'язань у зв'язку з економічними, соціальними та культурними правами

З мінімальних основних зобов'язань, підкреслених Комітетом з економічних, соціальних та культурних прав у його зауваженнях загального порядку, для держав впливають такі зобов'язання:

- забезпечити право на доступ до зайнятості, особливо для осіб і груп, що знаходяться в несприятливому та маргінальному становищі з тим, щоб вони мали можливість жити гідно;
- забезпечити доступ до мінімального базового харчування, що є адекватним з точки зору поживної цінності й безпечним, з метою забезпечення кожній людині свободи від голоду;
- забезпечити доступ до базового житла й санітарно-гігієнічних послуг та адекватне постачання безпечною питною водою;
- забезпечити основними медикаментами, обумовленими в Програмі дій ВООЗ з основних медикаментів;
- забезпечити безплатну й обов'язкову початкову освіту для всіх;
- забезпечувати доступ до програм соціального забезпечення, які гарантують мінімально необхідний рівень допомоги, що покривають витрати хоча б на основні медичні послуги, елементарний дах і житло, водопостачання та санітарні умови, продукти харчування і найелементарнішу освіту.

Щодо більш докладної інформації про основні зобов'язання див. зауваження загального порядку, прийняті Комітетом з економічних, соціальних та культурних прав, перелік яких міститься в додатку нижче.

9. ЯКІ ПРИКЛАДИ ПОРУШЕНЬ ЕКОНОМІЧНИХ, СОЦІАЛЬНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ПРАВ?

Порушення економічних, соціальних та культурних прав має місце, коли держава не дотримується своїх зобов'язань щодо забезпечення користування ними без якої б то не було дискримінації або своє зобов'язання дотримуватися, захищати й здійснювати їх. Часто порушення одного з прав пов'язано з порушенням інших прав.

ВСТАВКА 9:

Приклади порушень економічних, соціальних та культурних прав

- Примусове виселення людей з їхніх будинків (право на достатнє житло).
- Забруднення вод, наприклад, відходами державних підприємств (право на здоров'я).
- Відсутність забезпечення мінімальної заробітної плати, достатньої для гідного життя (трудові права).
- Відсутність заходів щодо попередження голоду у всіх районах і громадах країни життя (свобода від голоду).
- Відмова в доступі до інформації і послуг, пов'язаних з сексуальним та репродуктивним здоров'ям (право на здоров'я).
- Систематична сегрегація дітей-інвалідів із загальних шкіл (право на освіту).
- Відсутність заходів з попередження дискримінації з боку роботодавців при наймі (за ознаками статі, інвалідності, раси, політичних переконань, соціального походження, ВІЛ-інфікування тощо) (право на працю).
- Невжиття заходів до заборони державним і приватним суб'єктам знищувати або забруднювати продовольство та його джерела, як то орні землі й води (право на харчування).
- Відсутність забезпечення розумного обмеження робочого часу в державному й приватному секторі (трудові права).
- Заборона використання мов меншин або корінних народів (право на участь у культурному житті).
- Позбавлення осіб соціальної допомоги на підставі їхнього статусу (наприклад, осіб без постійного місця проживання, прохачів притулку) (право на соціальне забезпечення).
- Ненадання працюючим матерям відпустки у зв'язку з вагітністю, пологами та доглядом за дітьми (захист сім'ї та надання родині допомоги).
- Свавільне й незаконне відключення від водопостачання для особистих потреб і використання в побуті (право на воду).

10. ЧИ МАЄ ГЕНДЕРНИЙ ЧИННИК ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНИХ, СОЦІАЛЬНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ПРАВ?

Так, гендерний чинник має значення для багатьох аспектів економічних, соціальних та культурних прав.

По-перше, жінки та чоловіки можуть піддаватися різному впливу в контексті економічних, соціальних та культурних прав. Відсутність регулювання умов важкої фізичної праці, зокрема в гірничодобувній промисловості або на будівельних майданчиках традиційно зачіпає більше чоловіків, ніж жінок, тоді як зневагу захистом прав трудящих у неформальному секторі, включаючи домашнє прислугу, зачіпає більше жінок, ніж чоловіків. У деяких країнах відсоток відсіву школярів вище серед хлопчиків, ніж серед дівчаток, оскільки батьки розраховують на економічну допомогу хлопчиків у сім'ї. Іноді школу кидають більше дівчаток, ніж хлопчиків унаслідок раних шлюбів і вагітності, насильства та сексуальних зловживань у школі, або ж батьки очікують від дівчаток допомоги вдома. Тоді стратегія, законодавство, політика, програми й механізми моніторингу не враховують цих відмінностей, вони можуть призводити до нерівного користування економічними, соціальними та культурними правами.

По-друге, користування економічними, соціальними та культурними правами обмежується також там, де глибоко вкоренилася дискримінація стосовно жінок і дівчаток. У багатьох країнах у результаті переваги, що віддається сім'ями хлопчикам у порівнянні з дівчатками, дівчатка отримують менше харчування або нижчу освіту. У більшості країн спостерігається тенденція виплачувати жінкам за працю рівної цінності меншу заробітну плату. Нерівність у шлюбі, спадкуванні або у визнанні правоздатності позбавляє багатьох жінок ресурсів, зокрема кредитів, прав на володіння землею і житлом, і тим самим підриває їх спроможність незалежно користуватися економічними, соціальними та культурними правами.

Неповноправна участь жінок у прийнятті рішень з економічних, соціальних та культурних питань, включаючи розвиток сільських районів і післякризове відновлення не тільки призводить до відсутності врахування думок і досвіду жінок у зусиллях щодо здійснення економічних, соціальних та культурних прав, а й може також призводити до розробки програм та політики, які не в повній мірі враховують їхні інтереси.

ВСТАВКА 10:
Що таке гендерний чинник?

Поняття «гендерний чинник» *відноситься як до жінок, так і до чоловіків.*

Гендерний чинник означає посилання на *соціально обумовлені конструкції відмінностей між жінками й чоловіками, які:*

- *є їх ознаками протягом усього життя;*
- *є не вродженими, а сформованими в результаті виховання;*
- *змінюються в кожному даному суспільстві з плином часу;*
- *проявляються з варіаціями в широкому діапазоні як усередині культур, так і між ними.*

У будь-якій культурі гендерний чинник впливає на ролі, правомочності й ресурси як для жінок, так і для чоловіків.

11. ЧИ ДІЙСНО ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА ЗОБОВ'ЯЗУЮТЬ УРЯДИ БЕЗПЛАТНО ПОСТАЧАТИ ТОВАРАМИ Й НАДАВАТИ ПОСЛУГИ?

Як загальне правило — ні. Те, що з економічних, соціальних та культурних прав впливає вимога до уряду безкоштовно надавати медичну допомогу, водопостачання, освіту, продовольство, й інші товари та послуги, є поширеною помилкою.

Держави несуть відповідальність за забезпечення того, щоб можливості, товари та послуги, необхідні для користування економічними, соціальними та культурними правами, були за доступними цінами. Це означає, що прямі й непрямі витрати на житло, продовольство, воду, санітарні умови, послуги охорони здоров'я й освіта не повинні ставати для тієї чи іншої особи перешкодою в її доступі до цих послуг і не повинні підривати її здатність користуватися іншими правами.

Це твердження вірне з двома застереженнями.

- По-перше, у деяких випадках забезпечення рівного користування правами може бути пов'язано з наданням субсидованих або безкоштовних послуг тим, хто іншим чином не в змозі користуватися певними правами. Наприклад, коли сильна засуха, коли нестача продовольства стає чинником підвищення цін, від держав може знадобитися забезпечувати продовольство й воду для забезпечення того, щоб ніхто не голодував.
- По-друге, певні послуги, що необхідні для здійснення деяких економічних, соціальних та культурних прав, мають надаватися безкоштовно. Наприклад, відповідно до міжнародного права початкова освіта має бути безкоштовною та обов'язковою для всіх, а середня освіта має бути доступною для всіх, зокрема за допомогою поступового введення безкоштовної освіти. При необхідності для жінок мають бути безкоштовними послуги, пов'язані з вагітністю.

Національне законодавство деяких країн також імовірно містить вимоги щодо безкоштовного надання інших послуг, пов'язаних з іншими економічними, соціальними та культурними правами.

ВСТАВКА 11:
**Грошові допомоги, що дозволяють особам,
які живуть в умовах бідності, здійснювати свої економічні,
соціальні та культурні права**

Програма сімейної допомоги (Bolsa Familia) є новаторською соціальною ініціативою бразильського уряду. Вона охоплює 11 млн. сімей, понад 46 млн. людей, які мають значну частку населення країни з низькими доходами.

Бідні родини з дітьми отримують прямі грошові перекази на середню суму в 70 бразильських реалів (приблизно 35 дол. США). Натомість вони зобов'язуються продовжувати шкільну освіту своїх дітей і водити їх на регулярні медогляди. Програма сімейної допомоги приносить два важливих результати: вона сприяє скороченню нинішніх масштабів бідності й дозволяє сім'ям вкладати кошти в розвиток своїх дітей, тим самим розриваючи перехідне від покоління до покоління порочне коло бідності й сприяючи зменшенню масштабів бідності в майбутньому.

Важливою перевагою Програми сімейної допомоги є те, що вона охоплює значну частку бразильського суспільства, що ніколи не отримувала пільги по лінії соціальних програм. 94% коштів доходять до найбідніших 40% населення. Дослідження показують, що більша частина грошей використовується для покупки продовольства, канцелярських товарів для школярів та одягу для дітей.

Успіх програми надихнув на аналогічні заходи майже 20 країн, включаючи Чилі, Індонезію, Мексику, Марокко, Південну Африку й Туреччину. Нещодавно адміністрація міста Нью-Йорка оголосила про початок здійснення своєї програми переказу грошових коштів для підвищення доходу на певних умовах — Програма влади Нью-Йорка щодо розширення можливостей (Opportunity NYC), яка була розроблена за зразком Програми сімейної допомоги Бразилії та її мексиканського еквівалента. Це є прикладом того, як розвинена країна запозичує досвід так званого світу, що розвивається, і бере з нього уроки.

*(Джерело: World Bank, Bolsa Familia:
changing the lives of millions in Brazil (22 August 2007))*

12. ЧИ ДІЙСНО ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА РОБЛЯТЬ ЛЮДЕЙ ЗАЛЕЖНИМИ ВІД СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ?

Можна піддавати сумніву твердження, що захист економічних, соціальних та культурних прав робить людей залежними від соціального забезпечення або заходів, що вживаються державою. Якби це було так, то це працювало б проти завдань у галузі прав людини. По суті, одне з основних завдань права прав людини полягає в тому, щоб створити для осіб такі можливості, щоб вони були здатні й мали свободу прожити гідне життя. Якщо допомога держави фактично позбавляє реципієнтів можливостей, то виникають сумніви в правильності проведеної політики. З іншого боку, з економічних, соціальних та культурних прав впливає набагато більше, ніж надання соціальної допомоги, включаючи усунення соціальних бар'єрів, що перешкоджають повноцінній участі кожного в економічному та суспільному житті.

Прикрою реальністю є те, що економічний спад, перенесення промислового виробництва й інші економічні та соціальні чинники іноді призводять до ситуації, у якій особи не можуть мати гідний життєвий рівень. Коли справа йде так, необхідний доступ до соціального забезпечення, включаючи виплати по лінії соціального забезпечення. Як свідчить Загальна декларація прав людини, кожна людина має право на соціальне забезпечення в разі безробіття, хвороби, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини. Однак це не завжди означає право на безкоштовну роздачу. Соціальне забезпечення має запобігати критичним ситуаціям у житті людей і допомагати їм стати на ноги через забезпечення для них можливостей бути вільними, корисними членами суспільства. Таким чином, надання урядом, коли це необхідно, товарів та послуг є не самоціллю, а засобом для забезпечення користування економічними, соціальними та культурними правами.

13. ЧИ ДІЙСНО ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА ПРИРОДНО ВИПЛИВАЮТЬ З ДЕМОКРАТІЇ АБО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ?

Ні, зовсім не обов'язково. Існує хибна думка, яка полягає в тому, що здійснення економічних, соціальних та культурних прав автоматично випливає з умов демократії і що будь-який дисбаланс у здійсненні в повному обсязі економічних, соціальних та культурних прав буде в довгостроковій перспективі коригуватися ринковими силами в країнах з відкритою економікою. Істина ж полягає в тому, що в разі невживання конкретних заходів до повного здійснення економічних, соціальних та культурних прав ці права рідко здійснюються, навіть у довгостроковій перспективі, або не здійснюються взагалі.

Комітет з економічних, соціальних та культурних прав зазначив, що досягнення повного здійснення економічних, соціальних та культурних прав рідко є всього лише побічним результатом або ж спонтанним наслідком деяких інших програм чи змін – або це перехід до демократичної системи, або економічне зростання. Наприклад, економічне зростання не призводить до автоматичного підвищення життєвого рівня найбільш відчужуваних та маргіналізованих груп населення, якщо тільки на це не спрямовані спеціальні заходи або стратегії. Якщо зростання дозволяє виділяти більше ресурсів на безкоштовну й обов'язкову освіту, але відсутня будь-яка конкретна політика щодо забезпечення того, щоб інваліди мали фізичний доступ до навчальних закладів, то це призведе до розширення розриву між верствами населення й до відмови в здійсненні економічних, соціальних та культурних прав.

Аналогічним чином, однієї демократії часто недостатньо для реалізації економічних, соціальних та культурних прав найбільш маргіналізованих груп населення. Особам, які живуть в умовах бідності та відчуження від суспільства, часто важче забезпечити відображення своїх думок у законах, державній політиці або зусиллях, які докладаються з метою розвитку, оскільки у них немає своїх представників у парламентах і міністерствах. Державна політика може тяжіти до фокусування на потребах тих, хто має великий вплив у політичних процесах, особливо в період виборів. Соціальні допомоги можуть в основному спрямовуватися на потреби

тих виборців, хто вагається, з числа представників середнього класу, а економічна або торгова політика може формуватися за участю пріоритетного задоволення потреб найбільш потужних галузей. Це може призводити до перемикання уваги від найбільш маргіналізованих груп населення до більш помітних груп, які мають більш широкі можливості й доступ до директивних органів у тому чи іншому демократичному суспільстві. У той же час важко уявити собі, щоб демократичний лад довго протримався при наявності хронічної бідності, ігноруванні й запереченні економічних, соціальних та культурних прав.

14. ЧИ ОЗНАЧАЮТЬ ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА ЗАБОРОНУ НАДАННЯ ОСНОВНИХ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ ПРИВАТНИМ ЧИНОМ?

Ні. Правозахисні рамки не нав'язують ніякої конкретної форми надання послуг або цінової політики. Міжнародне право прав людини не має ніяких приписів щодо того, хто повинен надавати послуги — державні чи приватні постачальники послуг, або ж ті й інші спільно.

Однак держави несуть відповідальність за регулювання та забезпечення того, щоб за будь-якої даної форми надання послуг дотримувалися прав людини, наприклад, за допомогою забезпечення того, щоб безкоштовну початкову освіту та послуги, пов'язані з охороною здоров'я, харчуванням, водопостачанням та санітарно-гігієнічним обслуговуванням або житловими питаннями, були в наявності, були доступними (як з фізичної, так і з економічної точки зору) і достатніми для всіх, включаючи вразливі та маргінальні групи. Тому держави зобов'язані регулювати і — коли обслуговування не надається державним сектором — контролювати приватних постачальників за допомогою дієвої та ефективної регуляторної системи, що включає незалежний моніторинг і передбачає санкції за недотримання взятих зобов'язань.

Наприклад, право на воду може забезпечуватися за допомогою приватизованої системи водопостачання. Однак відповідно до міжнародного права прав людини, якщо в приватизованій системі водопостачання тій чи іншій групі осіб відмовляють у доступі до безпечної питної води, то саме держава в остаточному підсумку несе за це відповідальність. Точно так же уряд відповідає за регулювання цін, що призначаються приватним сектором, з тим щоб безпечна питна вода була доступна для всіх.

ВСТАВКА 12: Приватизація водопостачання

Болівія

У 1999 році болівійський уряд на виконання умов, узгоджених зі Світовим банком і Міжнародним валютним фондом (МВФ), провів приватизацію послуг водопостачання. У Кочабамбі система водопостачання була здана в оренду. Консорціум значно збільшив водні тарифи, що особливо сильно вдарило по особах, які живуть в умовах бідності. З метою протидії цій

приватизації групи місцевих жителів і організації громадянського суспільства об'єдналися в Коаліцію на захист води й життя (Coordinadora por la Defensa del Agua y de la Vida), дії якої призвели до чотириденного облогового становища в місті. Протести супроводжувалися актами насильства, у ході яких було вбито одного підлітка. Згодом була відновлена державна компанія СЕМАПА. За шість років, що минули після «водяної війни» у Кочабамбі, доступ до води розширився, а тарифи збільшилися досить не суттєво. Однак, як видається, управління водопостачанням та якість обслуговування залишаються на низькому рівні.

Цей випадок наочно свідчить про важливість забезпечення належного регулювання послуг водопостачання, включаючи ціни на ці послуги. Це ж важливо й щодо надання всіх основних товарів та послуг як приватним, так і державним секторами. Недостатнє регулювання може являти собою відмову в економічних, соціальних та культурних правах і навіть призводити до насильства та конфліктів. У зв'язку з цим не тільки уряд, а й приватні компанії і міжнародні фінансові установи несуть важливе зобов'язання щодо забезпечення того, щоб особам, які живуть в умовах бідності, не відмовляли в здійсненні економічних, соціальних та культурних прав.

*Джерело: Доповідь Верховного комісара з прав людини,
що має назву «Права людини, торгівля та інвестиції»
(E/CN.4/Sub.2/2003/9)*

15. ЧИ Є ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ РОЗВИТКУ, СФОРМУЛЬОВАНИХ У ДЕКЛАРАЦІЇ ТИСЯЧОЛІТТЯ, ТИМ ЖЕ, ЩО Й ЗДІЙСНЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ, СОЦІАЛЬНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ПРАВ?

Цілі розвитку, сформульовані в Декларації тисячоліття, є потенційно потужним стимулом до реалізації прав людини, включаючи економічні, соціальні та культурні права, у контексті розвитку. Цілі розвитку, сформульовані в Декларації тисячоліття, і правозахисні стандарти в значній мірі доповнюють один одного, але права людини передбачають щось більше.

Перш за все, відрізняється *характер зобов'язань*, узятих на себе державами. Правозахисні зобов'язання, у тому числі з економічних, соціальних та культурних прав, мають обов'язкову юридичну силу, тоді як Цілі розвитку, сформульовані в Декларації тисячоліття, є зобов'язаннями політичного характеру. Цілі розвитку, сформульовані в Декларації тисячоліття, є рядом контрольних показників, які були розроблені з тим, щоб відобразити завдання, узгоджені в Декларації тисячоліття, яка не має обов'язкової юридичної сили. Однак слід зазначити, що Декларація тисячоліття недвозначно ґрунтується на визнанні правозахисних норм і стандартів. Відповідно, Цілі розвитку, сформульовані в Декларації тисячоліття, мають досягатися таким чином, щоб це відповідало правовими зобов'язаннями, які можуть покладатися на кожну державу відповідно до правозахисних норм та стандартів.

По-друге, *діапазон* питань, які охоплюються в зв'язку з економічними, соціальними та культурними правами, ширше діапазону питань, які охоплюються в контексті Цілей розвитку, сформульованих у Декларації тисячоліття. Наприклад, Цілі розвитку, сформульовані в Декларації тисячоліття, не містять безпосередніх посилань на вищу освіту, гарантії володіння нерухомістю або участь у культурному житті. Так, якщо згідно Цілі 2 від держав вимагається забезпечити загальну початкову освіту, то відповідно до права на освіту держави зобов'язані займатися не тільки початковою освітою (яка має бути безкоштовною), а й середньою та вищою освітою. Крім цього, хоча Цілі розвитку, сформульовані в Декларації тисячоліття, стосуються деяких аспектів економічних, соціальних та культурних прав, забезпечення соціальних свобод, зокрема захисту від примусових виселень, пов'язане з додатковими правозахисними проблемами, які не розглядаються в Цілях розвитку, сформульованих у Декларації тисячоліття.

По-третє, економічні, соціальні та культурні права поряд з принципом недискримінації привносять *якісний аспект*, оскільки порушується питання не тільки про те, скільки людей звільняються від кайданів бідності, але й про те, *хто ці люди*. Наприклад, Мета 1 передбачає скорочення вдвічі до 2015 року частки населення, яке потерпає від голоду. Це є очевидним заохоченням права людини на свободу від голоду. І все ж право прав людини не обмежується цим і вимагає виконання цього завдання у недискримінаційній формі. І якщо, наприклад, це завдання буде виконано до 2015 року, однак частка голодуючого корінного населення збільшиться або навіть залишиться колишньою, то Мета 1, можливо, і буде досягнута, але права людини будуть при цьому порушені.

По-четверте, Цілі розвитку, сформульовані в Декларації тисячоліття, є проміжним завданням, яке підлягає виконанню в обмежені строки, тоді як права людини обумовлюють обов'язок держав докладати постійні зусилля до досягнення ними кінцевої мети, тобто здійснення в повному обсязі прав людини для всіх. Наприклад, Мета 7 вимагає від держав скоротити вдвічі частку населення, що не має постійного доступу до безпечної питної води. А право на воду покладає на держави, у тому числі досягли Мети 7, обов'язок продовжувати зусилля щодо забезпечення доступу до безпечної та економічно доступної питної води для всіх.

І нарешті, існує різниця в *географічному охопленні*. У Цілях розвитку, сформульованих у Декларації тисячоліття, основна увага зосереджена на країнах, що розвиваються світу, тоді як міжнародні правозахисні норми мають універсальний характер і передбачають кошти для боротьби з бідністю, ВІЛ/СНІДом, материнською смертністю і т.п., де б не відзначалися такі явища. Так, наприклад, права робітників-мігрантів часто знаходяться під загрозою однаково як у розвинених, так і в країнах, що розвиваються. Так само проблеми бідності й соціального відчуження зберігають свою актуальність навіть у заможних країнах, як бачимо, що приклади відмови в здійсненні економічних, соціальних та культурних прав мають місце в будь-якій точці світу.

Тому для здійснення економічних, соціальних та культурних прав зусилля щодо досягнення Цілей розвитку, сформульованих у Декларації тисячоліття, слід докладати таким чином, щоб забезпечувати всебічне врахування правозахисної перспективи й не зупинятися на досягнутому.

16. ЧИ ДІЮТЬ ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ, ЛИХА І ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ?

Так. Відповідно до права прав людини держави не отримують прямого дозволу на відступ від своїх зобов'язань у зв'язку з економічними, соціальними та культурними правами під час надзвичайних ситуацій, лиха або збройних конфліктів. Фактично за таких обставин часто необхідно приділяти ще більше уваги захисту економічних, соціальних та культурних прав, зокрема захисту прав найбільш маргіналізованих верств суспільства.

Найчастіше під час надзвичайних ситуацій, лиха і збройних конфліктів відбуваються грубі й систематичні порушення економічних, соціальних та культурних прав. У ході конфліктів систематичне руйнування громадянських об'єктів або насильницьке переміщення населення часто навмисно використовуються в якості засобів ведення війни. Аналогічним прикладом є умисні дії, здатні викликати масовий голод, а саме пограбування продовольчих запасів, знищення врожаю продовольчих культур або навмисне створення перешкод для поширення продовольчої допомоги. Під час стихійного лиха також може мати місце порушення економічних, соціальних та культурних прав, наприклад, якщо при доставці гуманітарної допомоги ігноруються потреби маргіналізованих груп.

У ситуаціях збройного конфлікту норми права прав людини підкріплюють міжнародне гуманітарне право, принципи та норми якого обмежують використання сили під час збройного конфлікту. Деякі порушення економічних, соціальних та культурних прав уже заборонені з гуманітарного права й вважаються міжнародними злочинами, до числа яких відносяться, зокрема, відмова в наданні медичної допомоги, знищення чи присвоєння власності або умисне позбавлення цивільного населення продовольства як засіб ведення війни. Те, якою мірою норми права прав людини й міжнародного гуманітарного права дублюють один одного, як і раніше є предметом тлумачення, але після прийняття Статуту Організації Об'єднаних Націй, і особливо після Міжнародної конференції з прав людини 1968 року, повна роз'єднаність між двома правовими режимами була поступово подолана. У Відозві Тегеранської конференції, прийнятій на згаданій конференції, визнається, що держави несуть зобов'язання щодо викорінення «масових

грубих порушень прав людини в результаті агресії або будь-яких збройних конфліктів».

ВСТАВКА 13:
Застосування економічних, соціальних та культурних прав під час конфліктів

У консультативному висновку Міжнародного Суду щодо правових наслідків будівництва стіни на окупованій палестинській території (9 липня 2004 роки) наводиться конкретний приклад того, яким чином економічні, соціальні та культурні права взаємопов'язані з міжнародним гуманітарним правом і як застосовуються ці права під час збройного конфлікту та окупації.

У цьому консультативному висновку Суд підкреслив, що «одні права можуть бути виключно питаннями міжнародного гуманітарного права; інші можуть бути виключно питаннями стандартів у галузі прав людини; треті можуть бути питаннями, визначеними обома цими галузями міжнародного права». Важливе значення має заява Суду про те, що «захист, що забезпечується конвенціями з прав людини, не припиняється під час збройного конфлікту», і це судження відноситься до всіх конфліктів усюди у світі.

Отже, Суд не тільки встановив, що міжнародне гуманітарне право є застосовним у даній справі, а й зазначив, що на територіях під її окупацією окупаюча держава (Ізраїль) зобов'язана виконувати правозахисні положення Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права й Конвенції про права дитини.

Він підтвердив, що Конвенція застосовується «до кожної дитини», яка знаходиться в межах юрисдикції держави-учасниці, і тим самим до всіх дітей на окупованій палестинській території. Він також підкреслив важливість цілого ряду положень Конвенції й Пакту, у тому числі що стосуються права на працю, права на надання охорони й допомоги сім'ї, а також дітям та підліткам, права на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і права на «свободу від голоду», права на здоров'я та права на освіту.

Дотримання економічних, соціальних та культурних прав сприяє також попередженню лиха й конфліктів, забезпечення готовності до них і подальшого відновлення. Соціологічні та наукові дослідження показують, що систематична дискримінація й нерівність у користуванні економічними, соціальними та культурними правами можуть викликати або посилювати соціальну та політичну напруженість, що призводить до конфліктів, або погіршувати наслідки лиха та створювати перешкоди на шляху до відновлення.

ВСТАВКА 14:
**Правосуддя перехідного періоду й економічні,
соціальні та культурні права**

Незважаючи на багато досягнень і рідкісні винятки, правосуддя перехідного періоду, як і правосуддя в звичайних умовах, все ще не займається економічними, соціальними та культурними правами адекватним або систематичним чином. Я пропоную, щоб правосуддя перехідного періоду відповіло на виклики, на які неохоче реагує правосуддя в звичайних умовах: визнанням того, що ієрархії прав не існує, і забезпеченням та захистом всіх прав людини, включаючи економічні, соціальні та культурні права. Як і у випадку всіх інших прав людини, економічні, соціальні та культурні права вимагають конституційного захисту, законодавчого заохочення й забезпечення в судовому порядку. Таким чином, всеохоплююча стратегія для правосуддя перехідного періоду охоплювала б грубі порушення всіх прав людини в ході конфліктів, а також — і в першу чергу — грубі порушення, що викликають або підживлюють конфлікт.

Джерело:

*Louise Arbour, United Nations High Commissioner for Human Rights,
«Economic and social justice for societies in transition»,
New York University Journal of International Law and Politics,
vol. 40, No. 1 (2007)*

17. ЯКИМ СУБ'ЕКТАМ НАЛЕЖИТЬ ГРАТИ РОЛЬ У ЗАОХОЧЕННІ ТА ЗАХИСТІ ЕКОНОМІЧНИХ, СОЦІАЛЬНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ПРАВ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ?

У реалізації економічних, соціальних та культурних прав належить грати важливу роль різним національним суб'єктам. Держави несуть головну відповідальність за дотримання, захист і здійснення економічних, соціальних та культурних прав. Різні державні органи (законодавчі, виконавчі, судові) можуть грати найрізноманітнішу роль. Крім того, громадянське суспільство, приватний сектор, а також національні правозахисні установи, держави-донори та міжнародні організації можуть у сукупності вживати дії для заохочення й захисту економічних, соціальних та культурних прав.

Нижче наводяться приклади дій, які можуть робити державні органи:

- а) **законодавчим органам** у багатьох країнах належить грати свою роль в утвердженні ратифікації міжнародних договорів, включаючи ті з них, у яких визнаються економічні, соціальні та культурні права. Вони також беруть законодавство й приписи для забезпечення того, щоб національні закони відповідали міжнародним або конституційним нормам з економічних, соціальних та культурних прав. Крім цього, часто на законодавців покладається обов'язок затвердження національного бюджету, у силу чого вони можуть забезпечувати, щоб на цілі здійснення цих прав виділялися кошти в максимальних межах наявних ресурсів. У багатьох парламентах діють міжпартійні правозахисні комітети, які забезпечують для парламентаріїв форум, що дозволяє їм спільно працювати над питаннями прав людини, включаючи економічні, соціальні та культурні права;
- б) **виконавчі органи** доповнюють роботу законодавчих та мають відігравати важливу роль у забезпеченні того, щоб законодавство підкріплювалося адекватною політикою й програмами, а також щоб бюджети правильно готувалися й здійснювалися, а їх використання контролювалося. Державна адміністрація може полегшувати координацію спільної діяльності різних секторів усередині уряду, а також з іншими партнерами, такими як громадянське суспільство, приватний сектор і партнери щодо діяльності в галузі розвитку, з тим щоб вони об'єднували свої сили в справі заохочення та захисту еко-

номічних, соціальних та культурних прав. Органи місцевого самоврядування також несуть відповідальність за гарантування всіх прав людини, особливо в тих випадках, коли надання основних послуг, зокрема по лінії освіти чи охорони здоров'я, здійснюється децентралізованим чином;

- с) **судовим органам** належить своя роль у забезпеченні того, щоб держави та інші суб'єкти дотримувалися економічних, соціальних та культурних прав, а також у наданні засобів правового захисту в разі порушення таких прав. Крім того, вони мають відігравати важливу роль у розробці правового змісту економічних, соціальних та культурних прав у тому чи іншому національному контексті.

Національні правозахисні установи (НПЗУ), зокрема омбудсмени, національні комісії з прав людини й народні захисники (*defensores del pueblo*), усе частіше займаються заохоченням і моніторингом здійснення економічних, соціальних та культурних прав. Хоча дії, які вони можуть робити, залежать від їх конкретних повноважень, НПЗУ можуть захищати й заохочувати економічні, соціальні та культурні права найрізноманітнішими способами, зокрема шляхом подання скарг у разі порушень, проведення розслідувань, моніторингу здійснення відповідних міжнародних договорів з прав людини, консультування уряду з внутрішнього застосування міжнародних договорів, подання рекомендацій про зміни в політиці й організації навчальної підготовки та обізнаності населення.

ВСТАВКА 15:

Моніторинг здійснення економічних, соціальних та культурних прав на Філіппінах, що проводиться на основі розслідувань

У Конституції Філіппін 1987 року встановлюється, що Комісія з прав людини Філіппін діє «для проведення розслідувань ... усіх форм порушення прав людини, включаючи громадянські та політичні права», і повинна «проводити моніторинг дотримання урядом Філіппін правозахисних зобов'язань за міжнародними договорами». У постанові Верховного суду від 5 січня 1994 року було підтверджено, що Комісія може розслідувати тільки порушення громадянських та політичних прав. Це рішення підштовхнуло Комісію до пошуку інших шляхів включення економічних, соціальних та культурних прав у свої повноваження.

З огляду на велику кількість скарг, що надходили до Комісії, про можливі порушення економічних, соціальних та культурних прав, вона розробила систему моніторингу на основі розслідувань, що дозволяє відстежувати здійснення економічних, соціальних та культурних прав, виходячи з конституційної вимоги про те, що вона має відстежувати дотримання урядом зобов'язань за міжнародними договорами. Філіппіни ратифікували Міжнародний пакт про економічні соціальні та культурні права 1974 року,

і тому конституційні повноваження Комісії поширювалися на зобов'язання за цим договором. Комісія намагається здійснювати свої функції в рамках моніторингу на основі розслідувань шляхом розробки Філіппінського плану дій у галузі прав людини, у якому перераховуються адміністративні, програмні та законодавчі заходи щодо задоволення потреб 16 вразливих секторів філіппінського суспільства. Комісія також приділяє значну увагу моніторингу примусових виселень і порушень прав людини, що впливають з цієї практики.

Джерело:
OHCHR, Economic, Social and Cultural Rights:
Handbook for National Human Rights Institutions,
Professional Training Series No. 12
(United Nations publication, Sales No. E.04.XIV.8)

Незамінну роль у роботі з окремими особами й групами осіб, спрямованої на заохочення їх економічних, соціальних та культурних прав, а також у забезпеченні підзвітності уряду за здійснення цих прав відіграють такі різні суб'єкти громадянського суспільства, як **НУО, соціальні рухи, громадські організації, правозахисники, професійні асоціації** (наприклад, асоціації адвокатів, медичних працівників, викладачів), **профспілки, академічні кола та релігійні організації**.

Надання основних товарів та послуг, пов'язане із здійсненням економічних, соціальних та культурних прав, все частіше забезпечується як національними, так і багатонаціональними **підприємствами приватного сектора**. У таких випадках держава як і раніше несе обов'язок щодо забезпечення того, щоб такі організації і підприємства в ході надання цих товарів та послуг дотримувалися правозахисних норм і стандартів.

Засоби масової інформації можуть служити форумом для публічного обговорення питань прав людини, а також для поширення інформації та підвищення обізнаності щодо прав людини. У той же час, з огляду на їх потужний вплив у сучасному світі, поширювані ними відомості та образи можуть чинити суттєвий негативний вплив на здійснення прав людини, якщо у них відсутня чуйна увага до правозахисних питань, норм та стандартів.

Інарешті, **установи-донори та міжурядові організації, що діють у країні** з метою надання гуманітарної допомоги, сприяння розвитку та в межах інших форм міжнародного співробітництва, також мають дотримуватися правозахисних зобов'язань, які можуть покладатися на них згідно з міжнародним правом або законодавством країни їх громадянства. Наприклад, як передбачено в Статуті Організації Об'єднаних Націй, всі держави-члени Організації Об'єднаних Націй та установи Організації Об'єднаних Націй мають у процесі міжнародного співробітництва поважати й дотримуватися прав людини та основні свободи для всіх без будь-якої дискримінації.

Вони мають також поважати правозахисні зобов'язання приймаючої країни, взяті на себе як за міжнародним правом, так і за національним законодавством. Вони мають забезпечувати, щоб їх співпраця не підривала зусилля приймаючої країни щодо реалізації прав людини, включаючи економічні, соціальні та культурні права, і в ідеалі полегшувати й підтримувати такі зусилля. Вони зобов'язані також забезпечити, щоб поведінка їхніх співробітників, підрядників або інших осіб під їх контролем відповідала застосовним правозахисним нормам і стандартам.

18. ЧИ Є ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРАВА ПРАВАМИ, ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ЗАХИЩЕНІ В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ?

Так. Рішення судів у країнах у всіх регіонах світу, що стосуються всіх економічних, соціальних та культурних прав, демонструють, що ці права можуть підлягати забезпеченню в судовому порядку. Проте можливість судового захисту економічних, соціальних та культурних прав традиційно ставилася під сумнів з цілого ряду причин.

По-перше, економічні, соціальні та культурні права розглядалися деякими як занадто «розпливчато сформульовані», щоб судді могли обґрунтувати рішення щодо того, чи мали місце відповідні порушення. Хоча прийняття судових рішень щодо таких прав може породжувати питання такого характеру, що, наприклад, являє собою *голод, достатнє житло або справедлива заробітна плата*, судді вже належним чином визначилися з питань про те, що являють собою *катування, справедливий судовий розгляд чи свавільне або незаконне втручання в особисте життя*. Заповнення таких прогалин у законодавстві явно належить до функцій судових органів — і не тільки в праві прав людини, але і в будь-якій іншій галузі права.

По-друге, реалізація економічних, соціальних та культурних прав значною мірою залежить від політики уряду. І все ж здійснення нагляду за політикою уряду в цій галузі, як і в будь-якій іншій, з метою забезпечення того, щоб ця політика відповідала конституційним принципам і зобов'язанням за міжнародним правом прав людини, явно належить до функцій судових органів. Хоча роль судових органів у контролюванні державної політики може варіюватися від країни до країни, нагляд за політикою відрізняється від розробки політики. Тому судові органи не переступають свої конституційні повноваження, приймаючи рішення з економічних, соціальних та культурних прав.

По-третє, і в зв'язку з попереднім пунктом, деякі ставлять під сумнів можливість суду оцінити поступове здійснення економічних, соціальних та культурних прав. Моніторинг поступового здійснення може бути реалізований за підтримки ряду механізмів, включаючи суди. У Південній Африці суди оцінюють дотримання державою своїх зобов'язань щодо поступового здійснення через визначення того, чи є обґрунтованими заходи, що вжи-

ваються урядом. Відсутність урахування потреб найбільш уразливих верств при проведенні, наприклад, житлової політики дозволяє припустити, що ця політика не пройде перевірку на обґрунтованість.

Забезпечення прав людини в судовому порядку має основоположне значення. Коли відсутні засоби правового захисту будь-якого права, виникають питання щодо того, чи дійсно воно взагалі є правом. Це зовсім не означає, що забезпечення в судовому порядку є єдиним або насправді найкращим способом захисту економічних, соціальних та культурних прав. Однак забезпечення в судовому порядку явно сприяє поглибленню нашого розуміння цих прав, надання засобів правового захисту у випадках явних порушень і вжиття щодо показових справ таких рішень, які можуть призводити до систематичних інституційних перетворень, який попереджає порушення прав у майбутньому.

ВСТАВКА 16:

Деякі судові прецеденти в зв'язку з економічними, соціальними та культурними правами

Усе більше число осіб звертаються зі скаргами на порушення економічних, соціальних та культурних прав до судів багатьох країн, а також до глобальних і регіональних правозахисних механізмів. наприклад:

- У Південній Африці уряд проводив політику, що передбачала обмеження на випуску лікарями державних лікарень і клінік, крім спеціальних науково-дослідних і навчальних центрів, рецептів для отримання препарату для попередження передачі ВІЛ-інфекції від матері до дитини, навіть якщо його застосування було показано з медичної точки зору й існували достатні можливості для перевірки та консультування вагітних жінок. У 2002 році Конституційний суд у своєму рішенні у справі *Міністр охорони здоров'я й інші проти Кампанії дій за забезпечення лікування* постановив, що ця політика не відповідає дотриманню права кожного на доступ до медичних послуг згідно з Конституцією, і зажадав від уряду переглянути свою політику щодо доступу до лікуванню ВІЛ/СНІДу.
- У Латвії в 2002 році Конституційний суд ухвалив, що незабезпечення урядом повної виплати всіма роботодавцями внесків по лінії соціального страхування в фонд, призначений для їх працівників, є порушенням права на соціальне забезпечення. Якщо роботодавці не виконують цей обов'язок, уряд повинен примусити їх до цього.
- У Бразилії в 2005 році Федеральний верховний суд ухвалив, що держава, згідно з Конституцією, зобов'язана забезпечити для дітей у віці до шести років доступ до денного догляду й дитячим садкам. Ця справа була порушена в Суді за громадянським позовом громадськості, що стосувалася права на освіту для дітей. Суд підкреслив, що в деяких ситуаціях, коли адміністративні органи не забезпечують захист соціальних прав шляхом проведення відповідної державної політики, суди можуть зіграти свою роль у захисті економічних, соціальних та культурних прав.

- Стосовно Гамбії було прийнято судове рішення про те, що законодавчо визначений режим для осіб, які страждають психічними захворюваннями, у якому не передбачені терапевтичні завдання, надання відповідних ресурсів і програми лікування осіб з психічними відхиленнями є порушенням права на здоров'я. З урахуванням обмеженості ресурсів Африканська комісія з прав людини та народів у своїй постанові у справі *Пурохіт і Мур проти Гамбії* визнала, що держава несе зобов'язання щодо «вжиття конкретних і цілеспрямованих заходів з одночасним використанням усіх наявних ресурсів» з метою здійснення права на здоров'я. Комісія також зажадала від держави скасувати й замінити опорувані законодавчі норми та надавати особам з психічною інвалідністю адекватну медичну й матеріальну допомогу.
- В Аргентині після внесення змін до програми продовольчої допомоги одна сім'я була свавільно позбавлена такої допомоги. Її свавільне виключення зі списків поставило під загрозу життя дітей, у результаті чого вони були госпіталізовані. У своєму рішенні у справі *Марія Делія Серрудо й ін. проти уряду міста Буенос-Айреса* Суд по адміністративним спорам наказав, щоб у порядку захисту права на здоров'я та права на життя дітей сім'я була на тимчасовій основі включена в списки за новою програмою на період до остаточного визначення її права на довгострокове охоплення програмою.

19. ЯКИМ ЧИНОМ МОЖНА ПРОВОДИТИ МОНІТОРИНГ ПОСТУПОВОГО ЗДІЙСНЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ, СОЦІАЛЬНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ПРАВ!

Хоча розгляд судами скарг окремих осіб на порушення економічних, соціальних та культурних прав має важливе значення, важливо також забезпечити, щоб політика уряду в цілому вела до досягнення поступової реалізації цих прав. Це особливо важливо для попередження відмови в здійсненні економічних, соціальних та культурних прав. За останні роки були розроблені різні методології для вимірювання того, чи досягається тією чи іншою державою прогрес у реалізації економічних, соціальних та культурних прав, і яким чином.

НПЗУ, міжурядові організації, експерти та організації громадянського суспільства все більше вивчають шляхи забезпечення моніторингу поступової реалізації економічних, соціальних та культурних прав за допомогою використання статистичних показників і аналізу як національного законодавства та політики, так і бюджетів. Нижче наводяться приклади способів моніторингу реалізації економічних, соціальних та культурних прав і зусиль, що вживаються державою для дотримання своїх зобов'язань стосовно цих прав:

- виявлення тенденцій — зокрема, вимірювання змін у рівні грамотності й гендерного розриву в здобутті освіти з плином часу;
- аналіз правових положень та політики — зокрема, конституційних положень, національних стратегій, законів і політики, спрямованих на здійснення права на харчування (в тому числі що стосується раціонів харчування, продовольчої безпеки, сільського господарства й т. п.), з тим щоб визначити, чи відповідають вони міжнародним правом і чи виконуються вони на практиці;
- аналіз бюджетів — зокрема, тенденцій у бюджетних асигнуваннях (наприклад, аналіз тенденцій у зміні бюджетних асигнувань на сектор охорони здоров'я як частки від валового національного продукту). Скорочення бюджетних асигнувань — у тому разі, коли воно не є в повній мірі обґрунтованим, — може свідчити про невжиття заходів, спрямованих на поступову реалізацію того чи іншого права.

При аналізі здійснення економічних, соціальних та культурних прав особливо важливе значення має моніторинг бюджетів. Національні бюджети є ключовими політичними документами, що відображають пріоритети в політиці держав, а також рівень державних ресурсів. Тому їх аналіз важливий для моніторингу зусиль, спрямованих на поступове здійснення прав, включно з тим, у якій мірі найбільш ефективно використовуються наявні ресурси. Недостатнє фінансування програм, явні розбіжності у використанні державних коштів у інтересах тих чи інших груп і регіонів або суттєве скорочення фінансування конкретних секторів можуть вказувати на відсутність у державі поступового здійснення економічних, соціальних та культурних прав.

З огляду на важливе значення ресурсів у справі реалізації економічних, соціальних та культурних прав, моніторинг повинен виявляти не тільки ступінь користування тим чи іншим правом, а й те, які зусилля докладає уряд у зв'язку з їх здійсненням. В оцінці зусиль уряду може бути корисним вимір частки бюджету, що витрачається на реалізацію економічних, соціальних та культурних прав. Наприклад, уряд маючи у своєму розпорядженні обмежені ресурси, може докласти більше зусиль до дотримання економічних, соціальних та культурних прав, ніж уряд багатой країни, навіть якщо населення останньої, як видається, користується такими правами більшою мірою. Держава з бідними ресурсами може повільно прогресувати в реалізації права на здоров'я, докладаючи при цьому значних зусиль. Інша держава з багатими ресурсами може виділяти мало коштів на потреби найбільш маргіналізованих верств суспільства й навіть знижувати свої зусилля з плином часу. При зіставленні оцінок докладених зусиль бідна країна, яка користується мізерними ресурсами, цілком може вигравати в порівнянні з багатією країною.

Разом з тим слід зазначити, що, хоча аналіз бюджетних процесів може бути корисний для моніторингу зусиль для реалізації економічних, соціальних та культурних прав, у цьому плані існують певні обмеження та проблеми. Наприклад, національний бюджет не обов'язково дає повну картину наявних у держави фінансових ресурсів. У деяких випадках ефективною стратегією щодо наповнення практичним змістом принципу використання в максимальних межах наявних ресурсів можуть стати реформи для забезпечення більш справедливого оподаткування. Так само, розмір бюджетних асигнувань для різних секторів не обов'язково свідчить про розширення доступу до послуг та реалізації прав. Найчастіше суть питання полягає не в розмірах витрат, а в тому, яким чином витрачаються кошти.

Здатність країни домогтися поступової реалізації економічних, соціальних та культурних прав у чималій мірі залежить від її здатності

розробити належний бюджет на основі раціональної політики та участі всіх зацікавлених сторін, а також забезпечити його ефективне та дієве виконання.

(Бернард Мудхо, незалежний експерт з питання про наслідки політики структурної перебудови та зовнішньої заборгованості для повного здійснення всіх прав людини, зокрема економічних, соціальних та культурних прав)

ВСТАВКА 17:

Система показників, розроблена УВКПЛ

УВКПЛ розробило систему для використання кількісних і якісних показників для заохочення й моніторингу здійснення прав людини, включаючи економічні, соціальні та культурні права. Головна ідея полягає в тому, щоб визначити на основі універсальних правозахисних стандартів контекстуально відповідні й придатні на рівні країн показники.

Коротко кажучи, у межах цієї системи права людини, сформульовані в основних міжнародних договорах з прав людини та інших міжнародно-правових документах, знаходять своє втілення в ряді характерних атрибутів і в наборі структурних, процедурних та підсумкових показників. Стосовно до того чи іншого права людини в обумовлених показниках має ставитися на перший план оцінка заходів, вжитих державою для дотримання своїх зобов'язань — від вираження прихильності та прийняття міжнародних правозахисних стандартів (структурні показники) і до його зусиль у якості першочергового носія обов'язків дотримуватися зобов'язань, що випливають зі згаданих стандартів (процедурні показники), аж до впливу цих зусиль на носіїв прав (підсумкові показники).

Наприклад, щодо права на здоров'я, закріпленому в статті 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права й детально витлумачені в Зауваженні загального порядку № 14 (2002 рік) Комітету з економічних, соціальних та культурних прав, УВКПЛ у консультації з групою експертів виявило показники для п'яти атрибутів, а саме: репродуктивне здоров'я, дитяча смертність і медична допомога, гігієна природного та виробничого середовища, профілактика, лікування захворювань та боротьба з ними, а також доступність медичних установ і основних ліків. Показники, розроблені щодо атрибута «репродуктивне здоров'я», включають строки та охоплення, визначені в національній політиці в галузі охорони материнського й репродуктивного здоров'я (*структурний показник*), частку пологів, прийнятих кваліфікованим медичним персоналом (*процедурний показник*) та коефіцієнт материнської смертності (*підсумковий показник*).

Джерело:

«Report on indicators for monitoring compliance with international human rights instruments» (HRI/MC/2006/7)

20. ЯКІ МЕХАНІЗМИ МОНІТОРИНГУ ІСНУЮТЬ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ?

Існують різні як глобальні, так і регіональні міжнародні механізми для моніторингу та захисту економічних, соціальних та культурних прав. Вони включають органи Організації Об'єднаних Націй із спостереження за дотриманням договорів у галузі прав людини, спеціальні процедури та механізм універсального періодичного огляду, створений Радою з прав людини, а також регіональні правозахисні механізми.

Усі дев'ять основних договорів з прав людини Організації Об'єднаних Націй мають власні механізми моніторингу — комітети незалежних експертів, відомі як **договірні органи**. Основним договірним органом, що спостерігає за здійсненням економічних, соціальних та культурних прав, є Комітет з економічних, соціальних та культурних прав. Інші договірні органи проводять моніторинг здійснення економічних, соціальних та культурних прав, наприклад, у зв'язку з забороною дискримінації за ознаками статі або етнічного походження або в зв'язку з правами таких конкретних груп, як діти, робітники-мігранти та інваліди. Відображаючи характер прав людини, тобто їх взаємозалежність і неподільність, інші договірні органи, чия основна увага не спрямована на економічні, соціальні та культурні права, також прямо чи непрямо контролюють дотримання економічних, соціальних та культурних прав. Наприклад, деякі аспекти права на здоров'я та права на харчування відслідковуються в зв'язку з правом на життя або забороною нелюдяного або такого, що принижує гідність, поводження органами, які займаються громадянськими та політичними правами чи катуваннями.

Договірні органи виконують чотири основні функції:

- a) вони періодично розглядають доповіді держав про здійснення договорів;
- b) вони формулюють зміст прав і зобов'язань за договорами у своїх **зауваженнях загального порядку** або загальних рекомендаціях;
- c) більшість договірних органів **розглядають скарги**, відомі як повідомлення або заяви від окремих осіб або груп осіб;
- d) деякі договірні органи також **проводять розслідування** за певних умов, коли вони отримують надійну інформацію про грубі або систематичні порушення прав людини.

Договір	Договірні органи	Функції		
		Регулярний розгляд доповідей держав-учасниць	Індивідуальні заяви	Розслідування грубих порушень
Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права	Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок	✓	✓ ²	✓ ²
Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок	Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок	✓	✓	✓
Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації	Комітет з ліквідації расової дискримінації	✓	✓	
Конвенція про права дитини	Комітет з прав дитини	✓		
Міжнародна конвенція про захист прав усіх робітників-мігрантів та членів їхніх сімей	Комітет з робітників-мігрантів	✓	✓	
Міжнародний пакт про громадянські та політичні права	Комітет з прав людини	✓	✓	
Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання	Комітет проти катувань	✓	✓	✓
Конвенція про права інвалідів	Комітет з прав інвалідів	✓	✓	✓
Міжнародна конвенція для захисту всіх осіб від насильницьких зникнень (все ще не набрала чинності)	Комітет з насильницьких зникнень (підлягає заснуванню)	✓	✓	

² Ця функція буде покладена на Комітет після набрання чинності Факультативним протоколом до Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права.

Іншими основними правозахисними механізмами Організації Об'єднаних Націй, які здійснюють моніторинг дотримання державами своїх правозахисних зобов'язань, є спеціальні процедури Ради з прав людини. Рада з прав людини призначає незалежних експертів для розгляду положення в тій чи іншій країні чи тематичних питань. Такі експерти називаються спеціальними доповідачами, незалежними експертами, спеціальними представниками або створюють робочі групи. В даний час існує декілька тематичних мандатів з конкретних економічних, соціальних та культурних прав.

ВСТАВКА 18:

Спеціальні процедури з конкретних економічних, соціальних та культурних прав

- Спеціальний доповідач з питання про **право на освіту** (з 1998 року)
- Спеціальний доповідач з питання про **право на харчування** (з 2000 року)
- Спеціальний доповідач з питання про **достатнє житло** як компонент права на достатній життєвий рівень, а також про право на недискримінацію в цьому контексті (з 2000 року)
- Спеціальний доповідач з питання про право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного **здоров'я** (з 2002 року)
- Незалежний експерт з питання про правозахисні зобов'язання, пов'язані з доступом до **безпечної питної води** та **санітарних послуг** (з 2008 року)

Крім того, існує велика кількість інших мандатаріїв спеціальних процедур, які займаються економічними, соціальними та культурними правами, зокрема Спеціальний доповідач з питання про права корінних народів, Спеціальний доповідач з питання про насильство стосовно жінок, Спеціальний доповідач з питання про боротьбу з тероризмом чи Спеціальний доповідач Генерального секретаря з питання про права людини й транснаціональні корпорації та інші підприємства. Як правило, мандати спеціальних процедур передбачають три види діяльності:

- а) вони здійснюють **розгляд та моніторинг** стану в галузі прав людини, **представляють рекомендації та публічні доповіді** в зв'язку з цим;
- б) більшість спеціальних процедур реагують на **індивідуальні скарги** з проблем людини, які підпадають під сферу охоплення їх мандатів, направляючи державам листи, передає одержане ствердження, або повідомлення з проханнями до держав вжити заходів для захисту економічних, соціальних та культурних прав;
- в) спеціальні процедури також здійснюють **країнові поїздки** для розгляду стану в зв'язку із здійсненням відповідних прав, доповідають про свої висновки Раді з прав людини й представляють рекомендації відповідним країнам.

І нарешті, у 2007 році Рада з прав людини заснувала новий процес моніторингу: універсальний періодичний огляд. За допомогою цього механізму вона періодично переглядає виконання положень правозахисних зобов'язань усіх країн. Передбачається, що цей механізм діє в рамках співпраці, заснований на інтерактивному діалозі при всебічній участі відповідної країни та передбачає врахування її потреб у зміцненні потенціалу. Процес огляду було розпочато в 2008 році.

РЕГІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ

В Африці, на американському континенті та в Європі існують регіональні механізми для моніторингу економічних, соціальних та культурних прав. Вони також регулярно розглядають доповіді держав-учасниць, тлумачать договори й отримують індивідуальні скарги.

ВСТАВКА 19:

Регіональні механізми правозахисного моніторингу з мандатами, що конкретно охоплюють питання захисту економічних, соціальних та культурних прав

Африканська система: Африканська комісія з прав людини та народів, Африканський суд з прав людини та народів

Рада Європи: Європейський комітет з соціальних прав

Міжамериканська система: Міжамериканська комісія з прав людини, Міжамериканський суд з прав людини

ДОДАТОК

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ:

Загальна декларація прав людини (1948 рік)

Основні міжнародні договори

Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 рік)

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 рік)

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 рік)

Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок (1979 рік)

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання (1984 рік)

Конвенція про права дитини (1989 рік)

Міжнародна конвенція про захист прав усіх робітників-мігрантів та членів їхніх сімей (1990 рік)

Конвенція про права інвалідів (2006 рік)

Міжнародна конвенція для захисту всіх осіб від насильницьких зникнень (2006 рік)

Регіональні договори, які найбільше причетні до економічних, соціальних та культурних прав

Американський континент

Американська конвенція з прав людини (1969 рік)

Додатковий протокол до Американської конвенції про права людини, що стосується економічних, соціальних та культурних права (Сан-Сальвадорський протокол) (1988 рік)

Африка

Африканська хартія прав людини та народів (1981 рік)

Африканська хартія прав і основ добробуту дитини (1990 рік)

Протокол до Африканської хартії прав людини та народів, що стосується прав жінок у Африці (2003 рік)

Європа

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950 рік)

Європейська соціальна хартія (1961 рік) і Європейська соціальна хартія (переглянута) (1996 рік)

Зауваження загального порядку/загальні рекомендації, прийняті договірно-наглядовими органами Організації Об'єднаних Націй щодо економічних, соціальних та культурних прав (станом на січень 2008 року)

Комітет з економічних, соціальних та культурних прав — зауваження загального порядку

№	Тема	Дата
19	Право на соціальне забезпечення (стаття 9)	2007 рік
18	Право на працю (стаття 6)	2005 рік
17	Право кожного на користування захистом моральних та матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з будь-якими науковими, літературними чи художніми працями, автором яких він є (підпункт с) пункту 1 статті 15)	2005 рік
16	Рівне для чоловіків і жінок право користування всіма економічними, соціальними та культурними правами (стаття 3)	2005 рік
15	Право на воду (статті 11 і 12)	2002 рік
14	Право на найвищий досяжний рівень здоров'я (стаття 12)	1999 рік
13	Право на освіту (стаття 13)	1999 рік
12	Право на достатнє харчування (стаття 11)	1999 рік
11	План заходів з початкової освіти (стаття 14)	1999 рік
10	Роль національних установ з прав людини в захисті економічних, соціальних та культурних прав	1998 рік

№	Тема	Дата
9	Застосування Пакту у внутрішньому праві	1998 рік
8	Зв'язок між економічними санкціями й повагою економічних, соціальних та культурних прав	1997 рік
7	Право на достатнє житло (пункт 1 статті 11)	1997 рік
6	Економічні, соціальні та культурні права літніх людей	1995 рік
5	Особи з будь-якою формою інвалідності	1994 рік
4	Право на достатнє житло (пункт 1 статті 11)	1991 рік
3	Природа зобов'язань держав-учасниць (пункт 1 статті 2)	1990 рік
2	Міжнародні заходи в галузі надання технічної допомоги (стаття 22)	1990 рік
1	Подання доповідей державами-учасницями	1989 рік

Комітет з прав людини — зауваження загального порядку

№	Тема	Дата
28	Рівноправність чоловіків і жінок (стаття 3)	2000 рік
27	Свобода пересування (стаття 12)	1999 рік
23	Права меншин (стаття 27)	1994 рік
21	Гуманне поводження з особами, позбавленими волі (стаття 10)	1992 рік
19	Охорона сім'ї, право на вступ до шлюбу та рівність подружжя (стаття 23)	1990 рік
18	Недискримінація	1989 рік
17	Права дитини (стаття 24)	1989 рік
8	Право на свободу та особисту недоторканність (стаття 9)	1982 рік

*Комітет з ліквідації дискримінації стосовно жінок —
загальні рекомендації*

№	Тема	Дата
24	Жінки й здоров'я (стаття 12)	1999 рік
21	Рівноправність у шлюбі та в сімейних стосунках	1994 рік
19	Насильство стосовно жінок	1992 рік
18	Жінки-інваліди	1991 рік
17	Вимірювання й кількісне визначення обсягу неоплачуваної праці жінок на дому та її облік у валовому національному продукті	1991 рік
16	Жінки, безоплатно працюючі на міських і сільських сімейних підприємствах	1991 рік
15	Недопущення дискримінації жінок у національних стратегіях попередження синдрому набутого імунodefіциту (СНІДу) та боротьби з ним	1990 рік
14	Обрізання у жінок	1990 рік
13	Рівна винагороду за рівну працю	1989 рік

Комітет з прав дитини — зауваження загального порядку

№	Тема	Дата
9	Права дітей-інвалідів	2006 рік
7	Здійснення прав дитини в ранньому дитинстві	2005 рік
5	Загальні заходи для здійснення Конвенції про права дитини (статті 4, 42 і пункт 6 статті 44)	2003 рік
4	Здоров'я і розвиток підлітків у контексті Конвенції про права дитини	2003 рік
3	ВІЛ/СНІД та права дитини	2003 рік
2	Роль незалежних національних правозахисних установ у справі заохочення та захисту прав дитини	2002 рік
1	Цілі освіти (пункт 1 статті 29)	2001 рік

РЕСУРСИ (ВЕБСАЙТИ, ПУБЛІКАЦІЇ ТА ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ ЗАСОБИ)

Загальна інформація про економічні, соціальні та культурні права

Вебсайт: Портал, присвячений економічним, соціальним та культурним правам

- УВКПЛ: <http://www.ohchr.org>, пошук за запитом «Економічні, соціальні та культурні права: інформація та ресурси»

Вебсайти: Міжурядові організації

- Міжнародна організація праці (МОП): <http://www.ilo.org/>
- Міжнародна організація з міграції (МОМ): <http://www.iom.int/>
- Продовольча та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (ФАО): www.fao.org, є сторінка «Право на харчування»
- Програма Організації Об'єднаних Націй з населених пунктів (ООН Хабітат): <http://www.unhabitat.org>, є сторінка «Housing Rights» («Житлові права»)
- Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ): <http://www.who.int>, є сторінка «Здоров'я та права людини»
- Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО) — сторінка «Права людини»: <http://www.unesco.org>, є сторінка «Право на освіту»

Вебсайти: Неурядові організації

- Організація «Міжнародна амністія»: <http://www.amnesty.org/>
- Центр з економічних та соціальних прав: <http://www.cesr.org/>
- Міжнародна мережа з захисту економічних, соціальних та культурних прав (Мережа-ЕСКП): <http://www.escr-net.org/>
- Міжнародна федерація ліг захисту прав людини (МФЗПЛ): <http://www.fidh.org/>
- Організація зі спостереження за дотриманням прав людини (ОСДПЛ) <http://www.hr.org/>
- Міжнародний центр юридичного захисту прав людини (Інтерайтс): <http://www.interights.org>
- Міжнародна комісія юристів (МКЮ): <http://www.icj.org/>
- Міжнародна коаліція НУО за факультативний протокол до МПЕСКП: <http://www.op-icescr-coalition.org/>
- Міжнародний комітет дій на захист прав жінок (МКДПЖ) Азіатсько-Тихоокеанського регіону; <http://www.iwraw-ap.org/>
- Всесвітня організація проти катувань (ВОПК): <http://www.omct.org/>
- Організація «Сошіал вочтч»: <http://www.socialwatch.org/>

- Мережа першочергової інформації та заходів у галузі продовольства (ФІАН): <http://www.fian.org/>
- Центр з житлових прав і виселення (ЦЖПВ): <http://www.cohre.org>
- Міжнародна коаліція «Хабітат» (МКХ): <http://www.hic-net.org/>
- Азіатська коаліція на підтримку житлових прав: <http://www.achr.net/>
- Організація «Три виміри: торгівля, права людини, справедлива економіка»: <http://www.3dthree.org/>

Спеціальні процедури Ради з прав людини

- УВКПЛ: <http://www.ohchr.org>, пошук за запитом «Спеціальні процедури» відкриває доступ до тематичних доповідей, доповідей про поїздки спеціальних доповідачів та інших документів.

Офіційні доповіді (див. www.ods.un.org)

- Доповідь Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини про сферу охоплення й зміст відповідних правозахисних зобов'язань, пов'язаних зі справедливим доступом до безпечної питної води та санітарних послуг, у рамках міжнародних договорів з прав людини (A/HRC/6/3).
- Доповідь Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини на основній сесії Економічної та Соціальної Ради 2007 року (E/2007/82).
- Доповідь присвячена концепції поступового здійснення економічних, соціальних та культурних прав у міжнародному праві прав людини.
- Доповідь Генерального секретаря з питання про здійснення у всіх країнах економічних, соціальних та культурних прав (A/HRC/4/62).
- Доповідь Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини на основній сесії Економічної та Соціальної Ради 2006 року (E/2006/86).
- Доповідь присвячена юридичному захисту економічних, соціальних та культурних прав.

Випуски серії «Виклад фактів» і публікації (див. www.ohchr.org)

- УВКПЛ, Виклад фактів № 21, Право людини на достатнє житло
- УВКПЛ, Виклад фактів № 23, Небезпечна традиційна практика, що згубно відбивається на здоров'ї жінок та дітей
- УВКПЛ, Виклад фактів № 24/Rev. 1, Міжнародна конвенція про робітників-мігрантів та її Комітет
- УВКПЛ, Виклад фактів № 25, Примусові виселення та права людини
- УВКПЛ, Виклад фактів № 31, Право на здоров'я
- УВКПЛ/ЮНЕЙДС, Міжнародні керівні принципи з ВІЛ/СНІДу та прав людини — об'єднаний варіант 2006 року (United Nations publication, Sales No. E.06.XIV.4)

- УВКПЛ, Принципи та керівні положення правозахисного підходу до стратегій скорочення масштабів бідності (HR/PUB/06/12)
- OHCHR, Human Rights and Poverty Reduction: A Conceptual Framework (HR/PUB/04/1)
- OHCHR, Claiming the Millennium Development Goals: A human rights approach (United Nations publication, Sales No. E.08.XIV.6)
- OHCHR, «Humanrights, povertyreductionandsustainabledevelopment: health, food and water», background paper
- WHO/OHCHR/COHRE/WaterAid/CESR, The Right to Water
- United Nations Housing Rights Programme (UNHRP), «Indigenous peoples 'right to adequate housing: a global overview», Report No. 7
- УВКПЛ/ЮНЕСКО, План дій на першому етапі Всесвітньої програми освіти в галузі прав людини

Інструментальні засоби

- ESCR-Net case law database: <http://www.escr-net.org/>
- Universal Human Rights Index: <http://www.universalhumanrightsindex.org/>
- Circle of Rights — Economic, Social and Cultural Rights Activism: A Training Resource: <http://www1.umn.edu/humanrts/edumat/IHRIP/circle/toc.htm>
- ILO online databases: <http://www.ilo.org/>
 - Applis — database on the application of international labour standards
 - ILOLEX — database of international labour standards
 - LibSynd — Committee on Freedom of Association database
 - NATLEX — database of national labour, social security and related human rights legislation
- FAO, The Right to Food Virtual Library: www.fao.org
- FIAN, Screen State action against hunger! How to use the Voluntary Guidelines on the Right to Food to monitor public policies? (2007), є за адресою: www.fian.org
- International Federation of Health and Human Rights Organisations: <http://www.ifhhro.org/>
- People's Health Movement: <http://phmovement.org/>
- Physicians for Human Rights: <http://physiciansforhumanrights.org/>
- International organization for the development of freedom of education (OIDEL): <http://www.oidel.ch/>
- FAO/iDMC/OCHA/OHCHR/UN-HABITAT/UNHCR, Handbook on Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons: Implementing the «Pinheiro Principles», є за адресою: www.ohchr.org
- Основні принципи та керівні вказівки, що стосуються виселень і переміщень з міркувань розвитку (A/HRC/4/18, додаток I), є по адресою: www.ods.un.org

- United Nations Housing Rights Programme (UNHPR), «Monitoring housing rights: Developing a set of indicators to monitor the full and progressive realisation of the human right to adequate housing» (2003), Working Paper No. 1
- UNHPR, «Housing rights legislation: Review of international and national legal instruments» (2002), Report No. 1, € за адресою: www.ohchr.org
- COHRE, AAAS, SDC and UN-HABITAT, Manual on the Right to Water and Sanitation (2007)
- COHRE, Legal Resources for the Right to Water: International and National Standards (2003), Source No. 8
- WHO/OHCHR, The Right to Health, information sheet
- Draft human rights guidelines for pharmaceutical companies in relation to access to medicines prepared by Paul Hunt, United Nations Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health, € за адресою: www.ohchr.org
- OHCHR/UNAIDS/WHO, HIV/AIDS: Stand Up for Human Rights (2003), € за адресою: www.ohchr.org
- United Nations Population Fund (UNFPA)/OHCHR, Application of Human Rights to Reproductive and Sexual Health (2001), Recommendations

Запити надсилати на адресу:

Centre for Human Rights
United Nations Office at Geneva
8–14, Avenue de la Paix
1211 Geneva 10, Switzerland
tel: (41 22) 917 3968; fax: (41 22) 917 0099
e-mail: atikhonov.hchr@unog.ch

New York Office:
Centre for Human Rights
United Nations
New York, N.Y. 10017
USA

Інформаційне видання

**ЧАСТІ ПИТАННЯ
ЩОДО ЕКОНОМІЧНИХ, СОЦІАЛЬНИХ
ТА КУЛЬТУРНИХ ПРАВ**

Виклад фактів № 33

Відповідальний за випуск і редактор
Є. Ю. Захаров
Комп'ютерна верстка
О. А. Мірошниченко

Підписано до друку 27.04.2020
Формат 60×84¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура JournalSans
Умов. друк. арк. 3,72. Облік.-вид. арк. 3,16
Наклад 250 прим. Зам. № ПЛ-13/20

ГО «ХАРКІВСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ГРУПА»
61002, Харків, а/с 10430
<http://khpq.org>
<http://library.khpq.org>

Друк: ТОВ «ВИДАВНИЦТВО „ПРАВА ЛЮДИНИ“»
61002, м. Харків, вул. Дарвіна 7, кв. 35
ел. пошта: distribution.hr.publisher@gmail.com

ДЛЯ НОТАТОК